Татар.
3-4624.

مكتب و زكات

خزينه و زيمستوا

ياردمى

اهل اسلامڭ مكتبلرينى و دينى مدرسه‌لرنى اصلاح ايتمك، بونڭ ايچون لازم اوله‌چق بايلقڭ منبعلرينى بر قدر تفتيش ايتمك حقنده ترتيب ايدلمش بر رساله‌در.

مرتبى :
رضاءالدين بن فخرالدين .

اريد من المعالى منتهاها ولا ارضى بمنزلة دنية
فاما نيل غاية ما ارجى واما ان تصادفنى المنية

Из фондов Российской национальной библиотеки

کریموف ـ حسینوف وشریکلری

نشرندن و اوز مطبعه لرنده باصلدی

Из фондов Российской национальной библиотеки

مکتب و زکات،

خزینه و زیمستوا یاردمی.

بسم الله الرحمن الرحیم

بوندن یکرمی و اوتوز ییللر مقدم، قریه مدرسه سنده اوقونور ایدك. مدرسه دن مفارقت ایدن کیمسه‌لر عمرلری وارنچه مدرسه‌ده طوردقلری وقتلرینی صاغنورلر، ایبدش و درس شریکلرینی یادلرنده طوتارلر. ایشته بو عادتدن بن هم مستثنا دگلم. بلکه شاگردلك وقتلرمده کوردیکم اڭ بیوك محنتلرم، بو کونلك کوزه عدیلسز بر نعمت اولارق کورلمکده‌در. عمومی و بتون طلبه‌دن عبارت اولان بر مجلسك نچوکدر ایسه کوکلمه کلوب: « ای جماعت! بیلورمیزمی؟ بزم اجتماعمز بعینه عرفات تاغنده ییغولمقده اولان

Из фондов Российской национальной библиотеки

حاجیلر مثالنده در، بو یرده آنچق بر ایکی ساعت برلکده اولنوب ، صوڭره آیرلچقمز ، احتمال‌که شوندن صوڭ بر برمزنی آنچق آخرتده کوره‌چکمز ! » دیمیشدم . واقعا وقت بتدیکی ایله مدرسه عالمندن آیرلدق، بعض بر شوبکاری دنیا کوزی ایله تکرار کوردك ایسه ده کوبسنی هنوز کوره آلمادق . فاضل و ادیب دیه صفتلنورغه لایق اولانلردن بر مقداری‌ده « ان الکرام لقصیرة الاعمار » مصداقنچه بو دنیاغه وداع‌ده ایتدیلر .

بو اثرنی ترتیب ایتمکدن مقصد ، مدرسه دنیاسینه و درس آرقاداشلرینه تحسر ایتمك وکچن زمانلر ایچون کوز یاشلری دوکمك اولمای، بلکه اهل اسلام ایچون اڭ اهمیتلی اولان ملی ودینی مکتبلر حالندن جزئی اولسه‌ده بر بحث ایتمکدر. فقط آز بر مناسبت کلدیکی ایله شاکردلك وقتمی سویلاب کتمك بنده طبیعی بر شی اولدیغندن یوقاروده اولان جمله‌لرنی یازدم . « مکتب » سوزی خاطرمه کلدیکی ایله کندی اوقودیغم مکتب کوز آلدینه کلور وشریکلرمده برر برر حضورمده تجسم ایلر .

بوش وتعطیل ساعتلرنده شریکلرم ومکتب آرقاداشلرم ایله بیغولوب مکتب وتدریس مسئله‌لری ایله مشغول اولور ایدك . غزته‌لرك اسمینی اولسون ایشتمامش؛ یوسف کتابی و باقرغان منظومه‌سندن باشقه بر مطبوع اثر کورمامش؛ غیمنازیه وریالنی کبی حتی اورتا مکتبلرك وارلغندن وبونلرده نه‌لر تحصیل ایدلدیکندن خبردار اولمـامش؛ پوچته مرکزلرندن براق تیلیفون وتیلیغراف کبی شیلردن نام ونشان اولنمامش برده تربیه آلمقده

Из фондов Российской национальной библиотеки

اولان آول شاگردلرینك بحثلری نه‌دن عبارت اولاچقدر عجبا ؟ ! (*

بو سوءالی بن کندیمه ویررم. فقط ایسکی کونلرك بویله اهمیتسز حاللری دگل الك اهمیتلی ماجرالری‌ده کاغدلره یازلمقسزین کچمك عادت اولدیغندن، یاروم سطر اولسون یازلمش شی یوقدر. تفصیلاتی‌ده خاطرمده قالمامش، اوشبو جهتدن مذکور سوءالك جوابی مجبوری، ویرلمکسزین قالور. توشلرك تفصیلاتی یازلنور اولسه قارمه قارشیق بر بلامق اولنه‌چغی معلوم. بزم مذکور وقتلرمزده شیدی بر توش صورتنه تحول ایلامشدر.

احتمالکه بتون بحثمز آشخانه‌مز جیلی اولسه ایدی، آش پشرمك ایچون اوطون قوری اولسه ایدی، یاروم چاقروم بردن قومغان ایله صو طاشیمق یرنده مکتب یاقیننده برر قیو (قدق) اولسه ایدی، یوق بار بهانه‌لر ایله مکتب، قاضیسی چبرقی و چبق ایله صوقماسه ایدی کبی خیاللردن عبارت اولمشدر. هر نه ایسه

---

*) تحصیل ایتدیکمز مکتب اولان قریه‌، مدنیت دنیاسندن شول درجه‌ده یراق ایدی‌که بونی آکلاتمق ایچون اوشبو برماده‌نی حکایت ایتمك کافی اولور: استاذمز حضرتلری حج سفرینه چیقمق ایچون حکومتدن رخصت صوردیغنده سامارا غوبیرناطور اداره‌سندن: «اشکزی داخلیه وزارتینه تابشردق» دیه خبر آلور. ظن ایدرسه‌م بو حال شعبان آینده ایدی. «حج کونلرینه اوچ گنه آی قالدی، حجدن محروم اولمه‌سه‌م بخشی ایدی!» دیه بی حضور اولوب یوردیکنده نه کبی بر مأموردر داخلیه ناظرینه چبق صوغوب اشنی صوررغه مشورت ویرمش. ایشته چبق صونمق ایچون «اوفا» شهرینه می یاکه «سامارا» غه‌می وارمق لازم اوله‌چق دیه تردد ایدوب یوردی. بونلر هر ایکیسی ٣٠٠ چاقروم مسافه‌ده ایدی. رخصت کلدیکی صوك آت آربا ایله «نیژغورد» شهرینه واروب تیمر یول آرباسینه اوطوردی. دیمك تیلیغراف استانسه‌لری اوچیوز وتیمر یول وانزالی‌ده تقریبا بر بیڭ چاقرم مسافه‌ده اولنور ایدی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

مذكور كونلرك بعضلری حرف بحرف خاطرده اولندیغی حالده ده
بو كونلرمزه قابل تطبیق اولماز .

« اوفا » شهرنده اورنبورغ صوبرانیه‌سنده خدمت ایدوب
طوردیغم وقت ، اورنبورغ مفتیسی جنابلری برقدر ملالرنی دعوت
ایدوب زمان و عرف ، عادت و شریعت اوزرینه تطبیق ایتمكله
اورنبورغ صوبرانیه‌سی نظاملرینی اصلاح ایدرك بر لایحه ترتیب
ایتمك حقنده تكلیفده اولندی (* . قومز و زمانمزه كوره اكثری
ده علم و فكر جهتنجه برنجی درجه‌ده حساب ایدلن اوشبو ذاتلر ،
كندی خدمتلرینه كرشدیكلری ایله بیوك بر حیرت ایچنده قالدیلر
و مسئله‌نك فوق العاده مشكل ایدیكنی كوردیلر. بونك الك كوچلی
سببی بر كونه قدر بویله عمومی اجتماعلر بولنمادیغی و جمعیت ایله
اش كورلوركه اوگرتلمادیكی، مختلف فكرلر ایله آشنا اولنمادیغی
ایدیكی معلوم ایدی. هر نه ایسه اوشبو وقت اورنبورغ صوبرا
نیه‌سی نظاملرینی اصلاح ایتمك اوزره بر لایحه ترتیب ایدلدی.
مذكور لایحه موجبنجه اهل اسلامك ملی و دینی مدرسه‌لری عمو
میتله اورنبورغ صوبرانیه‌سی نظارتنده اولنه‌جق ایدی ایسه‌ده ،
خصوصی مكتب ومدرسه‌لر حقنده پروغرام توزومك ایكنجی بر
فرصت اولان وقتلره تأخیر ایدلنه‌جك اولدی. شویله‌كه : مكتب
ومدرسه اشلری طوغروسنده تجربه اهلارینی دعوت ایدوب ایكنجی
بر وقتده مفتی جنابلری مفصل بر پروغرام ترتیب ایتدرمك اولدی.

فقط اولكی جمعیت دوچار اولان حیرانلقلره نه قدر كامل
آدملر اولسه‌ده اولسونلر، صوك جمعیت اهلی هم دوچار اوله جقی
خاطرلره كلور ایدی. حالبوكه برنجی جمعیت كوز اوكنده اورنبورغ
صوبرانیه‌سینه مخصوص اولان ١١ نجی توم زاقون كتابی ١ نجی قسم

*) ١٩٠٥ نجی ییل آپریل آینده.

Из фондов Российской национальной библиотеки

٦ نچی دفترندن، قریم وقفقاز اداره روحانیه‌لرینگ اصل نسخه‌لری و ترکیچه ترجمه‌لری اولنمشدر. اما مکتب ومدرسه‌لره دائر پروغرام توزولدیکی وقت بو مرتبه‌ده رهبرلر حاضرلنه‌چکی مشکوك ایدی. بوندن باشقه برنچی جمعیت حضورنده، علمی شیلرك عملیاتی ممکن اولوب اولمادیغنی بر قدر تجربه ایتمش و باشقه کرك شیلر حقنده معلومات ویرر ایچون اورنبورغ صوبرانیه‌سی اعضاسندن بعض ذاتلر هر وقت حاضر اولنولور ایدی.

ایشته تیز کوندن ایکنچی جمعیت اولنور فکری ایله مکتب و مدرسه‌لر حقنده برقاچ سؤاللر ترتیب ایدوب معتبر «ترجمان» غزته‌سیله نشر ایتدردم. بوندن مقصد ایسه خلق، مکتب ومدرسه مسئله‌لرینه بر قدر وقوف پیدا ایتسونلر و مذاکره ایله طورسونلر دیمك ایدی.

لکن اوشبو وقت مانفیستلر اعلان ایدلوب هر بر اشلر اوزگره‌چك اولدیغندن فرض ایدلمش «ایکنچی جمعیت» تشکیل ایدلمکسزین قالدی.

بنم سؤاللرمه ایسه بر قاچ آدملر غزته‌لر واسطه‌سیله جوابلر یازمشلر ایدی. ایشته بو ذاتلرك خدمتلری ضایع اولماسون ایچون الده اولدقلرینی اوشبو برده رساله شکلنده جیوب باصدررغه قرار ویردم. هرنه قدر «اوفا» ده جمعیت اولمامش ایسه‌ده صوکره هر طرفده اولان جمعیتلرده وخصوصی صورتده اولان لایحه‌لر یازلدیغنده مذکور جوابلرك خیلی فائده‌سی اولدیغی انکار ایدلماز. مکتب و مدرسه مسئله‌لرمز هنوز حل ایدلمامشدر، احتمال که بعض بر کیمسه‌لر بوندن صوك هم فائده‌لنورلر.

الك ایلك اوله‌رق اوز طرفمدن اولان سؤاللرنی وصوکره، مرتب تاریخلری ایله جوابلرنی یازاجغم. کوب وقتلر اوتدیکی صوك،

Из фондов Российской национальной библиотеки

معلوم جوابلرنی ایسکی غزته‌لردن جیوب آلدم . شول سببلی اگرده کوزگه کورلمادیکلری یاخود غزته‌نك نومبری یوغالدیغی سببلی بعض بر جوابلر توشوب قالور ایسه معذور بیورلسون! جوابلر جمله‌سی ۱۹۰۶ نچی ییلده اولمشدر و جمله‌سی بوبرده عینا کوچرلور.

I

بنم سؤاللرمك اولینه معتبر «ترجمان» غزته‌سی اوشبو روشده مختصر بر «مقدمه» قویمشیدی:

(عینا)

اهمیتلی محررلرمزدن، افکارلی وترقی سون علمامزك ارکانندن بولنان اوفا مجلس روحانیسنك قاضیسی فضیلتلو رضاء الدین افندی فخرالدینوف جنابلرینك اداره‌مزه کوندردیکی مفصل مکتوبده مکتب و تدریس مسئله‌سی بحث اولنوب جمله ولایتلرده حالی بر درجه پروشان، جمله ولایتلرده محتاج اصلاح اولان مکتب و مدرسه‌لرك حاللرینی بیان ایدرك زمانی کلمش اصلاحات یولنده لازم کان تدابیری یازمشلر وشو اصلاح وتعالی یه موجب اوله‌چق شیلری هر یرده هر ولایتده علما وارباب آره‌سنده مطالعه ایدلمسنی ارزو ایدرك بر خیلی آچیق سؤاللر کتورمشلر . شو سؤاللری آشاغیه درج ایدیورز. هر کس اوقوب فکر بیورسون، بلکه بعده اولنه‌چق مجلسلرده، مشاوره‌لرده وتشبثلرده بو فکرلرك آزمی کوبمی فائده‌سی کوربلور.

«ترجمان»

۱۹۰۵ نچی ییل ، ۱۲ نچی دیکابر، ۱۰۴ نچی نومیر.

II

مكتب و مدرسه حقنده اولان سوءاللرمز

«ترجمان» واسطه‌سیله ایلامش سؤاللرمز بونلردر:

١) مكتب و مدرسه‌لرمزده مدیر مسئول اولمق وظیفه‌سی محله امامه‌لری اوستونده اولسونمی ویاکه هر بر محله مخصوص قیم هیئتی (پاپیچیتلستوا) تشکیل ایده‌رك مدیر مسئوللك ایله برابر، تعلیمدن باشقه احوالی نظارت ایتمك شو هیئت ذمه‌سینه تودیع ایدلسونمی؟ وعموما محله امامه‌لرینك معلملك، مدرسلك خدمتلرین ایفا ایتمه‌لری فائده‌لیمی. یوقسه فائده‌سزمی؟ فائده‌سز ایسه نه جهتدن؟

٢) ابتدائی مكتبلره قبول ایدلمك ایچون معلوم بر یاش شرط ایدلمك مناسبمی دگلمی؟ شرط ایدلدیکی تقدیرده اقتصاد قاعده‌سینه رعایت جهتندن صبی اولمق شرطیله ایر وقز بالالری قارشیق اوله‌رق بر یره بیغوب اوقوتمق مصلحتمی؟ مصلحت اولدیغی صورتده، موافق ایر معلملر تابلمادیغنده خاتون معلمه‌لر نصب ایدلمکلری مناسبمی دگلمی؟.

٣) مكتبلر ومدرسه‌لرده اولان شاکردلره هر صنفلرنده ویاکه الك صوك صنفلرده امتحان شرط ایدلسونمی یوقمی؟

٤) هر بر اوقور ویازار بیلون، یاکه بونی دعوا ایدن، اوشنداق بوکونه قدر اورنبورغ اداره‌ٔ اسلامیه‌سنده امتحان ایدلنوب «مدرسلك» شهادت نامه‌سی آلانلرك هربرین معلم ومدرس نصب ایتمك ممکنمی؟ دگل ایسه نه جهتدن؟ هم ده بونلرك اوشبو خدمتلره لیاقتلری نه ایله بیلنه چك؟

Из фондов Российской Национальной библиотеки

٥) معلملر ومدرسلر يتشدربر ايچون دارالمعلمين وعالی مدرسه لر تأسيسنه حاجت وارمی ؟ اگرده قز بالالر ايچون آيری ابتدائی مكتبلره وبوندن صوڭ بعض مدرسه‌لره ده لزوم كورلور ايسه بونلره مخصوص دارالمعلمات وعالی مدرسه‌لر تأسيسی لازم اولور می؟ اولديغی تقديرده بونلره «علم تربيه» ده مهارت كسب ايدن وكندی خدمتلرينه مقتدر اولان معلم، مدرس و معلمه‌لر نصل تدارك اولنور؟

٦) ابتدائی مكتبلرده اير وقز بالالری آرالاش اوله‌رق اوقوتمق مناسب اولماديغی صورتده بر مكتبده ايكی معين وقتلرده اولمق شرطيله ايروقزلری آيری آيری اوله رق اوقوتمق موافق اولمازمی ؟ مكتب اولماديغی ياخود اولان مكتب يتشمه ديكی صورتده محله‌مسجدلرنده اوقوتمق نيچوك اولور ؟

٧) مدرسه‌لرده اولان شاكردلر معلملره می تقسيم ايديله‌چك، ياخود معلملر فنلره می تعيين ايديله‌چك ؟

٨) مكتب ابتدائيلرده آنا ديلمزدن باشقه‌ديل اوقولسونمی ياكه چيت ديللر مدرسه لره تأخير ايديلسونمی؟ اويله اولديغنده روسچه اوقور ايچون مدرسه لرده برر شعبه آچلمه سی مناسبمی ياكه بوناڭ ايچون آيری اوله‌رق باشقه درسخانه آچمق دها معقولمی ؟

٩) كله‌چك كونلرده كندی قوممزی و ملتمزی تربيه ايده‌چك وكندی نفسلرينه اعتماد ايده‌چك صورتده آدملر يتشدرمك ايچون شمديكی مدرسه لرمزده اوقولمقده اولان فنلر و بو فنلره مخصوص اولان معروف كتابلر كفايت ايده‌چكمی ؟ دگل ايسه بونلرده اولان قصورلق نه جهتده ؟ آرتدراچق و ياكه تبديل اولنه‌چق فن و كتابلر قانغيلری ؟

١٠) مكتب ومدرسه‌لرمزه لازم اولان مصرفلره پاره نه يردن

Из фондов Российской национальной библиотеки

تحصیل ایده‌چکمز؟ قرآن شریفده مصرف صدقه اوله‌رق کوسترلن (سوره ۹ آیت ٤٠)ده «سبیل الله» تحتنه لفظك عمومیتنه نظراً جمیع وجوه خیری ادخال ایلمك و بو جهتدن مکتب و مدرسه‌لر اولی و اولغ طریق ایله «سبیل الله» عد ایدلمه‌سی شریعت نقطه‌سندن نظر ایدلدیکنده ممکنمی دگلمی؟ دگل ایسه نه جهتدن؟ ایلك عالملر ادخال ایلمامشلر ایسه ضرورت اولدیغی جهتله بو زمان خصوصا بزم روسیه‌ده اولان اسلام عالملرینك بو کوندن ادخال ایدرکه حقلری یوقمی؟ یوق ایسه نه جهتدن؟

ایشته حیات اجتماعیه‌مز فلسفه‌سی ایله مشغول اولان ذاتلر آره‌سنده هر وقت سویلنمکده اولان بحثلر اوشبو سؤاللر تحتنه مندرجدر. اگرده دخی بعض بر مهم نقطه‌لری اونودوب قالدرمش اولسه‌ق، خاطرلرنده اولان کیمسه‌لر اوشبونده ذکر ایدیلن رقملر صره‌سیله الحاق ایده بیلورلر. ذهن وانصافلری حکم ایتدیکینه موافق صورتده جواب یازمقلرین کندی معیشتمز و هیئت قومیه‌مز قایغوسنی کورن محترم ذاتلرك جمله‌سندن رجا ایتمکده یز.

جوابلر ممکن قدر مختصر و سؤاللره‌ده موافق صورتده اولمه‌لری هم ده «ترجمان، حیات، نور، قزان مخبری، العصر الجدید» کبی ملی نشریاتمز یاپراقلرینه درج ایدلمه‌سی مطلوبدر. کتابلردن دلیل کوسترمك، قرآن و حدیث شریفلری سند ایلمك لازم کلورسه، اصل عبارتلرین نقل ایتمای یالگز کتاب اسمنی، تاریخ طبعنی، جلد و بیتنی کوسترمك کفایت ایدر. قرآن شریفك سوره وآیت رقملری کوستریلور.

«رضاء الدین»

«ترجمان»

۱۹۰۵ نچی ییل، ۱۲ نچی دیکابر، ۱۰۴ نچی نومیر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

III

برنچی جواب.

سامار شهرنده مدرسهٔ اسلامیه حضورنده اولان جمعیت معلمین طرفندن:

١٩٠٥ نچی سنه ده ١٠٤ نومرولی «ترجمان» جریده‌سنده، فضیلتلو قاضی رضاء الدین افندی طرفندن ایراد ایدلمش اون ماده‌یی ممنونیتله اوقودقدن صوکره، کندی مدرسه‌مزده اولان معلم وخلفه‌لر اجتماع ایده‌رك، محترم افندیمزك عالی سؤاللرینه جوابی ذمه‌مزه بورچ بیلوب، طاقتمز وسعتنچه فکرلریمزی یوروتوب مشاوره ومذاکره بعدنده توبنده مذکور قرارلری ویردك:

١) نچی ماده‌یه جواب: مکتب و مدرسه‌لرك مادی حوائجنه پوپیچیتلستوا نظارت ایدوب، تعلیم وتعلمه مدرس نظارت ایدر. مدرسه‌ده طلبه‌یه حریت (آفتانومیه) ویریلوب، نظافته ونظامه خلاف حرکتده اولسه‌لر همه‌سی مسئول اولورلر. معارف نظارتی (باش اداره) طرفندن وضع ایدیلن پروغرامی قصورسز ادایه مقتدر اولوب، معلملك خدمتنی حسن اختیاری ایله التزام ایتمش محله امامی، محله‌سنده اولان مکتبه معلم اولا بیلور.

٢) نچی ماده‌یه: ابتدائی مکتبلره قبول ایتمك ایچون، بالالرك یدی یاشندن کم اولمه‌مالری ایله تقدیر ایدیلوب یوقاری طرفی تقدیر ایدلمز و بوکا مبنی ایر و قز بالالری قارشق اوقوتمق وایر بالالر ایچون معلمه نصب ایتمك مناسب دگلدر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

٣) نچی ماده‌یه : بر صنفدن ایکنچی صنفه و بر شعبه‌دن ایکنچی شعبه‌یه چیقیق ایچون امتحان شرط ایدلسون.

٤) نچی ماده‌یه : هر اوقو وبازو بیلن آدم معلم نصب ایدلمز. بلکه معلملك شهادتنامه‌سیله وشو یره یاقین اولان انابتلر آخوند ومدرسلرك امتحانیله نصب ایدیلور.

٥) نچی ماده‌یه : معارف مکتبلرینه مدرس (پروفیسور) یتشدرمك ایچون دارالمعارف وروحانی مدرسه‌لر یتشدرمك ایچون عالی مدرسه‌لر لازمدر. اوشبو مدرسه‌لره مدرسلر، ممکن اولدقده روسیه تبعه‌سی اولوب، تابلمادیغنده ترکیه وباشقه مملکتلردن کتوریلور.

٦) نچی ماده‌یه : اقتصاده رعایت ایدیلوب، بر مکتبده ایکی صنفی ایکی وقتده اوقوتمقده ضرر اولمسه کرك . آشاو، ایچو، کیج قونو کبی ایشلر اولمدیغنده مسجدلرده اوقوتمق واوقومق مناسبدر.

٧) نچی ماده‌یه : مدرسه‌لرده مدرسلرفن باشنه، مکتب معلملری صنفه توزیع ایدیلور.

٨) نچی ماده‌یه : مکتبلرده اوچ سنه فقط آنا تیلی اوقودیلوب، باشقه تیللر مدرسه قسمنه تأخیر ایدیلور. روس لسانی روحانی مدرسه‌لره ادخال ایدلمسی مناسب دگلدر.

٩) نچی ماده‌یه : حاضرده اوقولمقده اولان جغرافیه، حساب صرف نحو، منطق، کلام، اصول کلام، فقه، اصول‌فقه‌معان، بیان، بدیع، فرائض، حدیث، تفسیر فنلرندن ماعدا مکمل صورتده حساب، تاریخ، سیر النبی، حکمت جدیده حفظ صحت. فن تألیف، مدرسه‌لرمز ایچون لازمدر. اوشبو فنلرده معروف اولان کتابلر کافی اولمسه‌لرده، تعدیل قیلونه‌سی وتطبیقات علاوه‌سی وفن کلامده اولان کتابلرك تبدیل ایدلمسی لازمدر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

مكتب مدرسه‌لر مصارفنی قایدن تأمین اولنه‌جق سؤالی پتربورغده اولاجق جمعیته طابشرلمشدر، شو سببدن ۱۰ نچی ماده‌دن بو مقامده سکوت ایتدک.

افكارك كليسى طوغرى وصواب اولمديغى هر كسك معلومى اولديغندن، شمارا جمعيت معلمين اعضالرى قارئين كرام افنديلردن رجا ايده‌لر صواب كورمش فكرلرى اخذ ايدرك خطالرى ايچون عفو بيورسونلر!

« ترجمان »

۱۹۰۶ نچی ییل، ۱ نچی فیورال ۸ نچی نومیر.

IV

ایکنچی جواب:

سیبیریه‌ده « بارناول » شهرنده امام محمد نجیب بن محمد ظریف علییف طرفندن:

۱) مدیر مسئوللك خدمتنی ادا قیلورلق ذات اولدیغنده البته محل امامندن غیری کیمسه اولی. اما تعلیمدن باشقه احوال باپوچینیل ذمه‌سینه تودیع ایتمك مطلقا ضرور دیه بیلورز. زیرا تعلیم امورینی و غیریلرنی بر امام کورمك غاینده مشکلدر.

۲) یدی یاش تمام بولوی غاینده مهم و حفظ صحته فائده‌لی ظن ایدرز. چونکه یدی یاشدن کم صبی‌نك عقل و ادراکی کامل بولمادیغندن کروده قالدیغی کندیمزك ۹ سنه دنبرو کوردیکمز تجربه‌لر ایله مشاهده اولندی. همده ایر و قز بالالرك آیرم مکتبده بولولری انصاف جهتندن اولی‌راق ظن ایدیلیور.

Из фондов Российской национальной библиотеки

٣) مکتب و مدرسه‌لرده صنفدن صنفه کچمک ایچون امتحان شرط ایتلوی اجتهادقه برنچی سبب دیبه بیلورز.

٤) مدرس و معلملرگه لیاقتلیلرینی تقدیر ایتمک دوخوونی صوبرانیه وظیفه‌سی اولسه کرک. چونکه هر اوقور بازار بلونی دعوی ایدوچیلرگه جبلی ظنلوبیمز سببلی، قاچ سنه‌لردنبرو اصول جدیده مکتبلرنده مأمول ترقیلرنک او قدر میدانه کیلماوی، هر معلم کندی فکرن فائده‌لی پروغرام عد ایدوب، غیرلوگه قولاق صالمادیغندن انواع پروغراملر سببلی ترقیاتمزده مافیش، دارالمعلمین تأسیس اولنغانغه قدر معلملر لیاقتنی تعیین البته اداره‌ٔ روحانیه وظیفه‌سی اولوب طوررغه تیوش.

٥) عالی مدرسه و دارالمعلمین‌لر تأسیسی اک برنچی مهم واک ضروری شیلریمزدندر.

٦) برمکتبده معین ایکی وقت اوقوتمقدن مسجدده شرعا منع کورلمیدر. صبیانلرنی مسجدگه دخولدن منع ایسه تعلیمدن دگل فقط حرمتسزلماسونلر ایچون اولدیغی مظنوندر.

٧) معلملرنک فنلره تقسیم ایدلوی موافق، چونکه الی الآن شاکرد بر خلفه‌نک اسیری کبی محسوب اولوب غیری معلم وخلفه نلک درسندن استفاده‌دن محروم اولمقده‌در.

٨) چیت دیللرنک مدرسه‌لره تأخیری مناسب کورله، روسچه اوقوتمق ایچون مدرسه‌ده شعبه ویا آیرم درسخانه آچونک لزومی یا عدمی، فائده وضررینک ملاحظه‌سی چوق طلبه‌لی اولوغ مدرسه لرنی اداره ایدوچی مدرسلر راینه مفوض بولورغه تیوش

٩) بو سؤالگه رأی بیرمک اولوغ مدرسه‌لرنی اداره ایدوچی مدرس وادیبلرمزنک وظیفه‌سی اولدیغندن تفصیلندن واز

ИВ фондов Российской национальной библиотеки

کچوب لازم فنلرنی و آنلرده مخصوص کتابلرنی انصافچه انتخاب ایدوب بر نظامه قویمغه احتیاج وارلغنده شك ایتمیورز .

١٠) بو سوءالك فتواسی محکمهء شرعیه‌مز مدبرلری مفتی ، و قاضی افندیلرك وظیفه‌سی اولسه کرك دیو ظن ایدیورز .

مذکور غزته‌ده ادیب محترم فخرالدینوف جنابلرینك رخصتنه بناءً کندی طرفمزدن الحاق :

امامرلك محله‌ده‌گی مدرسه مکتبلرگه میراث مالی کبی مالك اولولرینه شرعا، نظاما مساعده یوق ایسه‌ده اکثر امامر بو وارثلکی دعوی ایدوب، مدرسه و مکتبده کندیندن ماعدانی خدمتدن منع ایدوب ، کندی ایسه بو وظیفه‌نی ادایه اقتدارسزلقدن ، یا انسانیتسزلکدن ، قاچ مدرسه ومکتبلرك ویران حالنده بولنوب وملتك متضرر بولدیغی چوق یرلرده کورلدی. امامرنی محله‌ده‌گی مدرسه، مکتبگه آتا مالی کبی خواجه اولودن محروم ایدلسه عمومی فائده‌لر اولور ایدی. زیرا محله‌ده‌گی مدرسه ویا مکتب سزك ملککز دیو امامنك منشورینه قید ایدلمیوب بلکه محله‌نك روحانی خدمتی التزام ایدلنه‌در. مدرسه ومکتبده ملت باللارینه تعلیم وتدریس ایدرگه کیم مقتدر ایسه او ذاتلرك بلا مانع خدمت ایدرکه حراورنلری بولورغه‌تیوش. ایستر منشورلی امام، ایستر غیری اولسون. بو کبی مقتدر کشیلر بولغانده محله امامی برله اتفاقده بولولرینه هر ایکیسنی برابر کوروب تعدیلکه محله اهالیسنك کمال درجه‌ده اجتهادلری تیوشدر.

« ترجمان »

١٠ نچی نومیر ، ١٩٠٦ نچی ییل .

٧

اوچونچی جواب.

چیستاپول اویازی «فوما» قریه سنده ملا ذکی سیف الدین اوغلی طرفندن:

١) مکتب و مدرسه‌لره مدیر مسئول ایله پاپیچیتلستوا تشکیل ایتو مناسب بولسه کرک؛ امامتر تعلیم و تدریسلرده محبت و اجتهاد ایله ایفاء ایسنه سه‌لر فائده‌لی بولسه کرک.

٢) ابتدائی مکتبلره قبول ایدلمک ایچون صبی‌نڭ یدی یاشنده بولمقی مناسب وهم ایر بالا ایله قز بالانی بر برگه جیوب اوقتو جایز بولوارینه سبب بولوب مصلحت بولماسه کرک، ایر بالالرڭ اطاعت قیلماوی ایچون خاتون معلمه نصب موافق بولماسه کرک،

٣) مکتب و مدرسه‌لرده شاکردلره هر صنفده امتحان شرط بولوی مناسب بولسه کرک.

٤) اورنبورغ اداره‌ٔ اسلامیه سندن مدرسلك و معلملك شهادت نامه سی آلانلرنی معلم ومدرس نصب ایتمك امکانی لیاقتلرینه نظرادر. لیاقتلری ایسه معلم ومدرسڭ شاکردلرنی تجربه ایله‌نی طریقه تعلیم ایتکانلر؟

٥) معلم ومدرسلر یتشدرمك ایچون دار المعلمین و عالی مدرسه‌لر هم قز بالالر ایچون دار المعلمات تأسیسنه حاجت اولوب دخی قز بالالر عقائد اسلامیه‌نی و اوقات خمسه‌نی کمالنچه ادایه قادر

بولوب عالی مدرسه‌لر ضرور بولماوی اوقومق یازمق ایله کافی بولسه کرک. رسول (ع م) دن نهی وارد بولوی ایچون.

٦) بر مکتبده ایکی معین وقتده ایر و هم قز بالالرنی اوقوتمق مناسب اولمای بلکه ایر بالالر مکتبی کوروشیده بولماوی مناسب فتنه‌گه باعث بولوی ایچون. مکتب بولمادیغی یاخود بولوب یتشمدیکی صورتده محله مسجدلرنده اوقوتمق رسول (ع م) نهی قیلغانلقی ایچون مصلحت بولماسه کرک. حلبی صغیر (ص ٢٦٣)

٧) مدرسه‌لرده اولان معلملر فنلره تقسیم ایدلوی مناسب بولسه کرک.

٨) مکتب ابتدائیلره آنا دیلمزدن باشقه‌سی مدرسه‌لرگه تأخیر ایتلنوی مناسب بولوب روسچه لزوما اوقو مدرسه‌لرده هم باشقه اورنلرده هیچ مصلحت بولماسه کرک. اراده‌سی باری تلاسه قایده اوقور. کرچه سز ایتورسز بونیندایون احق سوز رسول (ع م) اوزیده یات تلنی اوقورغه قوشقان دیب. اول تقدیرده ایتورمز رسول (ع م) اول وقتده اوقورغه قوشسه‌ده دین اسلامنی تبیین و تبلیغ ایچون ضرورت درجه‌سنده بولغان، اما حاضر اول درجه‌ده توگل، نیته‌که ابتدأ اسلامده مصرف زکات سکزبولوب، انتشار اسلامدن صوڭ برسی منسوخ بولغان بو مسئله‌ده کندلك بولسه کرك (اینستروقسیه) نامنده اولان تنظیمات تحتندن انشاءالله فلاح بولامز دیب امید ایتکانده بنه روسچه اوقونی التزام ایتو مناسب بولماسه کرک.

٩) کله‌چك کونده کندی قومەزی و ملتمزی تربیه ایدچك صورتده آدملر یتشدرمك ایچون مدرسه‌لرده صرف نحو فقه

Из фондов Российской национальной библиотеки

اصول حدیث تفسیر فرائض کلام شول فنلردن مقدمه اوقوله طورغان کتابلرنی اوقوب کندی قومزنی هم ملتمزنی تربیه ایتارلك آدملر یتشسه کرك . موندن ماعدا دارالفنون تأسیس ایتارگه ارادەسی بار کشیلر مقصودلرینه لایق فنلر تحصیل ایتارلر .

۱۰) مکتب ومدرسەلره لازم اولان مصرفلره مصرف زکاتدن حد ایتوب مال زکاتنی تصرف ایتارگه مستحق مصرف زکاتنڭ بریسی «سبیل الله» مکتب ومدرسه سبیل الله غه طرق اولویت ایله داخل بولسه کرك. میزان شعرانی نڭ قسم ثانینده ص ۱۲ ده قسم صدقات بابنده «اتفق الائمة الاربعة على انه یجوز اخراج الزکاة لبناء المسجد او تکفین المیت» دیگان مکتب ومدرسه مسجددن مقدم بولسه کرك.

۱۱) موجود بولمغان زکاتلرغه اورن حاضرلاگانچه مکتب ومدرسەلرنڭ مصارفنه هم معلم و مدرسلرگه وهم ملالرغه وظیفه روسلره و برلنچه خزینەدن آلو ممکن بولماسمی؟ مکتب مدرسه لرمز ادارهٔ اسلامیه تحت نظارتنده بولوب بو مکتب ومدرسه لرنی تفتیش ایچون ادارهٔ اسلامیه طرفندن ناظرلر نصب ایتو مناسب کورلماسمی ؟

۱۲) مکتب ومدرسەلرمزده ازومار روسچه اوقوتلماسه ایدی، عقائد اسلامیه نی بالامتحان تعلیم بعدنده گنه اوقوتلسه ایدی ، مکتب ومدرسه دن باشقه بر اورنده اختیارلری ایله اوقوسەلر ایدی.

« ترجمان »

۱۵نچی نومبر، ۱۷نچی فیورال.

Из фондов Российской национальной библиотеки

VI

دورتنچی جواب.

(اختصار ایله.)

«اوفا» شهرنده ضیاءالدین الکمالی

افندی طرفندن:

مکاتب ومدارس حقنده دوشندیکم.

رضاءالدین افندی حضرتلری «ترجمان» غزانک ١٠٤ نومره سنده اون سؤال نشر ایلامشدی. بنده‌لری ایسه فکر عاجزا نمچه آشاغیده یازیلان ملاحظه‌نی کوندرمیه وقیلغان ملاحظه‌مده قصورلق اولنورسه عصرداش افندی‌لرمز تنقید ایدرلرده بنده‌لرینه اول قصورلری تکمیل ایدرم امیدنده‌یم.

١) نچی سؤاله جواب: مکاتب ومدارس بتون ملتمزک حوائج ادبیه وعلمیه‌سنی تأمین وترقیاتینه سائق اولان مهد ومنبع اولدیغندن، ملته نسبت وبرلمک لازمدر. اوّلده‌گی کبی آخوند یا که حضرتلرگه گنه نسبت وبرلمه‌سی اصلا مناسب دگلدر. زیرا مبارک حضرتلرمز اول مدرسه‌لری ملتدن پاره طوپلاب تأسیس

ایتمکلری ایله برابر، هم‌انلک منتدن «بنم مدرسه، سز صالمش مدرسه دگل» دیمکدن کیری قالمایورلر و چوق قریه‌لرده مکتبلرمز کچه وقوبون آخوری بولنمقده اولدیغی کبی شهرلرمزده ده اویله حالده اولانلری آز دگلدر. بعض حضرتلر، مکتبلرینی صاتوب و یا که خرابه ویروب بر باد قیلدقلری ده یوق دگلدر. بعضلری غایتده مستبد اولدقلرندن و «ملته خدمت» اسمنی فقط پاره طوپلارغه بر آلت گنه ایتدکلرندن کندیلرنك استبداد سلوکینه بر اویده و روح حیاتدن محروم قالانلرنی مدرسه‌لرنده طوتالر، تا که کشی سوزنده فلان آخوند حضرتك فلانچه یوز شاکردی وار دیسونلر ایچون. اما کیفینه کلمیان وحریت فکریله تنور ایدیلن افندیلرنی تبعید ایتمه‌یه هر نورلی وسیله‌لر بوله‌یه غیرت ایتمکده‌لر.

بعض محله خلقی وعظ نصیحت ایشتایم دیه‌رك مدرسه‌یه کلسه‌لر آنلرنی موژیق دیوب مدرسه‌دن منداراتوب چغارتالر. نچه تورلی امثال قبیحه ایله طلبه و عوام بیننه دشمنلق کرتمیه حضرتلرمز چوق همتلرنی صرف ایده‌لر. شونك ایچونده «شاگرد ایله ریسمان باری بردر» دیو محله قرداشلرمز هر وقت ایتمکله‌لردر، حقلرینه واردر. بعض حضرتلرده «بنم قویغان پروغرام مستبدانه‌یه راضی اولان کیمسه مدرسه‌مده طورر و الا مدرسه‌مدن چغار و یا که قوارم» دیو تهدیدات باطله‌لری ایله لافلر‌ا هذیانلر سویلیور. بعضلریده هیچ اوتانمزدن بن مختار مطلق من، استرسه‌م نه قیلورم کبی انصاف وعدالت قبول ایتمگان فرعونلقنی سویلاب شاگردلرك فطرت سلیمه‌لرینه ضرر کتوره‌لر و ینه هر جهتدن طلبه‌نك حریتی الندن کیدوب، معارفدن بی بهره بولوب، اخلاق فطریه‌سندن محروم بولنه‌رق، استبداد مطلق فکرنی واخلاقسزلقنی

Из фондов Российской национальной библиотеки

بوندای مستبد اولان و مدرسه آڭا نسبت ویرلگان حضرتلر
ندن اوگرانوب چقالر . . .

بس میلیونلرچه آرسلان اوله‌چق قرداشلرمز بر کشینڭ کیفینه
قربان اولوب محو اولنمه‌لری و آرسلان بولنه‌چق یرده اخلاقسز
حمیتسز، سوزینی سویلرگه مقتدر اولمیان بر قویان اولوب چیقمه
لری مدرسه‌لرمزڭ بر کشینڭ کیفینه اداره قیلنديغندندر. بناء علیه
مکتب و مدرسه‌لرمز مطلقا ملت قولنده بولنسون.

اما اداره علمیه‌ده مدیر مسئول طلبه‌نڭ مدخلیتی بولمقلق برابر
بیلانلر قولنده بولمق شرع وعقلڭ بیورغیدر. حال حاضره بناءً محله
اماملری تعلیم وتدریسه لیاقتلرنی اثبات ایدرلر و وضع ایدلگان
پروغرام موجبنچه خدمت علمیه‌سنده دوام ایدرلرسه، معلم و مدرس
اوله‌بیلورلر . اگرده قصورلق کوررلرسه ملت کندیسی مناسب
معلم جلب ایدر.

اما کلاچکده اماملق بر وظیفه، تعلیم و تدریس وظیفهٔ دیگر
اوله‌رق اشلرمز حرکت ایدر امیدنده‌یم. (نیته که مصر و اسلامبول
شهرلری ومملکتلرنده بیله‌در) اما ادارهٔ ادبیه‌ده طلبه کندیلری بر
هیئت تشکیل ایده‌رك آڭا بر رئیس تعیین ایدرلر . .

٢) نچی ماده‌یه جواب: مکاتب ابتدائیه‌یه طلبه یدی یاشندن
تحضیریه‌یه قبول ایدلنوب ٨ یاشندن قالمق جائز اولماز. یاشی
بوندن زیاده اولانلرده قبول ایدلنور (تا اوقو ویازو بیلمیانلره
مخصوص مکتبلر یاکه مخصوص وقتلر تعیین قیلنديغنه قدری) بناءعلیه
برمکتبده ایر وقز بالالر قاریشق اولارق اوقومقلری مناسب دگلدر.

وینه ایر بوله‌چق صبیلر القاء ایدلگان تربیه ایله قز بالا یعنی
قادین اولاچقلر تربیه‌سی باشقه باشقه اولدیغندن و بر معلم ویاکه
معلمه بر وقتده وبر تعلیمده بو ایکی تربیه‌نی القاء ایتمکی ممکن بولنه

Изофонд Российской национальной библиотеки

مبه چغندن قز و ایر چوچقلر آیرم آیرم اوقومقلری لازم کورنه در. وآیرم معلمه و معلم بولنمق ایجاب ایدر. مگر که شمدیلکده معلمه‌لر بولنمزسه معلم افندیلر قز چوجقلره معلملك ایدرلرسه تربیهٔ ملیه‌یه ضرر کلمز اما معلمه‌لر ایر اوله‌چق چوجقلره تعلیم ایتمکلری، ایرلك شجاعت وبسالتنی القاء ایدمه‌یه‌چکندن مناسب دگلدر.

۳) نچی ماده‌یه جواب: امور طبیعیه‌ده بر درجه‌دن درجهٔ اخری یه انتقال و بر طوردن طور آخره ارتقاء، استحقاق نسبتی ایله‌در. بناء علیه طلبه‌نك یوقاری صنفه بالاستحقاق ارتقاسی قانون طبیعی اوزره کیدش اولدیغی کبی، قوانین تربیه علمیه وعملیه نك مقتضاسی اوزره کیدش بولنه‌چقدر. بو ایکی قوانین‌نك سوقی ایله کیدیلان شی بیوك ثمره‌لر ویره‌چکدر.. اول استحقاق ایسه امتحان ایله بلنه چکدر. بناء علیه هر صنفده امتحان بولنمق مفید بولنه‌چقدر.

٤) نچی ماده‌یه جواب: هر بر اوقور یازار بیله‌ن افندیلری تدریس وتعلیم وظیفه‌لرینه نصب ایتمه‌یه «ادارهٔ اسلامیه» مزنك «مدرسلك» ویاکه «معلملك» درجه‌سی ویرمه‌سی ادارهٔ علمیه چه غیر مناسب بر حرکتدر. نیته‌که عمرلرینی اسراف ایدوب نه‌ده شائن طلبه‌ه فائده ویرمگان ونه‌ده مصالح دنیاویه وآخرویه‌یه ذره‌چه فائده‌سی اولمغان «شك مشهورلر» و «مثل پلاطون» و «قضیه آلکسندریه»لرله چروب بتکان وامور واهیه‌دن عد ایدلگان حکمت عتیقه‌لر ایله عمرلرینی کچرگان ذاتلرنیده امتحان قیلوب علی الاطلاق مدرسلك ویرمه‌سی غیر معقول بر حرکتدر.

بو حرکت غیر معقوله ایله حرکت ایتمکی سببلی روسیه‌ده اولان هیئت علمیه‌مز بیننده افتراق دول درجه‌یه وارمشدرکه توصیف ممکن دگل. مسلمان قرداشلرمزده هر مجلسلرده امور عامه‌ده حسن قبح، حکمت قدیمه کبی مسائل واهیه‌دن سوز سویلانلدیکده قانغیسی

Из фондов Российской национальной библиотеки

قالون سس ایله حایقرسه وناموسی آز اولسه اول کیمسه‌نی بو بیك یخشی ملا ایمش دیب چغودن باشقه بر فائده‌ده حاصل ایده بیلمازلر ایدی. بونك سببی ایسه دوخاونی صابرانیه مزنك امتحانی بو امور واقعیه‌دن بولندیغندن هیئت علمیه مزده شول فنلره حاضرلانوب عمر اوینی ضایع ایدب، ملیتمزنی محافظه ایدن وحقیقت اسلامیه‌نك مداری واخوت عمومیه‌نك منبعی اولان علم قرآن ایله علم حدیثنی امتحاندن ترك قیلمقلرندن ایدی. دها طوغریسی یوز یکرمی سنه‌یه قریب امتحان قیلمق ایچون بر پروغراما ترتیب ایدلمادیکی کبی مکتب و مدرسه‌لرمزده امور دینیه‌دن قانغی فنلره اعتناء قیلمق لازم ایدیکی حقنده تنبیه خصوصیه‌لرده بولنمادیغنی بلکه خاطره‌ده بیله کلمدیکندندر. شکرلر بولسون زمانه‌چه یتشه کلمش شاکردلرمزك هر طرفدن اصلاحات ایستمکلری، دوخاونی صابرانیه‌نی بر آزچه دوشندروب امتحاننی اصلاح حقنده سوز کولر وندرمیه مجبور ایلدی.

البته هر فندن خدمت وتدریسده بولنمه‌یه کندیسنك اربابی بولمق لازمدر. بر کیمسه نه قدر فاضل و عالم اولسه‌ده هر فندن کما ینبغی تدریسه مقتدر بولنمه‌یه‌جغی ظاهردر. معلم ومدر-سلك وظیفه‌سی اصول تعلیم وتدریس بیلورك و ملتی تربیهء ملیه ایله تربیه ایتسه مقتدر اولان ذاتلر بولنمق لازمدر. بناء علیه معلم ومدرسلر فنون مخصوصه‌یه تخصیص قیلنوب درجه ویرلمه سی مناسبدر. تفسیر وحدیثدن مدرس بولنه‌چقمی؟ یا که فقه واصول فقه‌دن می؟ عربیه دنمی؟ ویا که باشقه فنلردنمی؟

٥) نچی ماده‌یه جواب: معلم، ومعلمه ومدرس افندیلر یتشدرر ایچون دار المعلمین و عالی مدرسه‌لربنا قیلمه‌یه احتیاجمز، نفس آلمه‌ده هوایه و کورمکده کوناشه احتیاجمز کبیدر. بوکا هیچ بر کیمسه

Из фондов Российской Национальной библиотеки

انکار ایتماز اعتقادنده‌یم . حقوق انسانیه‌نڭ یارمی و ملت آر
سلانلرینڭ الڭ کوکلی تربیهٔ ملیه‌لری قزلرمز قولنده بولندیغندن بلکه
خاتونلر قزلرمز ایله انسانلرنڭ بقاسی وتناسلك دوامی اولدیغندن
آنلر بز ایرلرنڭ الڭ برنچی اعتبار قیلنغان قدرلی و شانلری
بیوك اولنان قرداشلرمزدن اولدقلرندن بو کوندن اجتهاد
ایده‌رك رجولیت نامینه آنلره دار المعلمات انشا قیلنمه‌لیدر.

معلمه‌لر حاضرلکده روسیه‌نڭ غیمنازیه مکتبلرنده اوقومش
خانم افندیلرده علم تربیه‌ده مقتدره اولدقلرندن بر آزجه معارف
اسلامیه‌یه آشنا قیلندقدن صوکره معلمه بولنورلر. ملتمز بلکه
بوندایـن قزلرنی بر آزجه تربیهٔ اسلامیه‌یه آشنا قیلدرمق ایچون
اسلامبول دار المعلماتینه کوندرر ... آنلرده تربیهٔ اسلامیه کوره‌رك
تحصیللری اتمام بعدنده مملکتمزه کله‌رك معلمه اولورلر. بناءً علیه
بو کوندانوك معلمه‌لرمز یوق دگل و کیله‌جك ایچونده بویله‌چه
حاضرلمك ممکن اولور.

٦) نچی ماده‌یه جواب: یکرمی دورت ساعتڭ دورت ساعتی
ایر اوله‌چق چوجقلر ایچون واوچ ساعت یارمده قز چوجقلر
ایچون بولنور. فقط قز چوجقلر صباح ساعت سکزدن حاضر
بولنوب اون برنچی یارطیدن چقارلر، ایر چوجقلر ایسه
ساعت اون ایکنچیدن باشلاب ساعت اوچ اولدیغنده چغارلر.

٧) نچی ماده‌یه جواب: معلم افندیلر فنونه تقسیم قیلنمه‌لیدر.
زیره هر کس، جناب حقنڭ هبه ایتدیکی قوانین طبیعیه‌ایله سوق
ایدیلن فنه طبیعتلری ایله، ونشاطلری ایله، آغوب وارمقده‌در.
بناءً علیه معلم افندیلر، کندیلرینڭ قوانین وهبیه‌لری ایله سوق
ایدیلان فنلرده تعلیم وتدریس ایتمکلری مناسبدر و ینه هر کس
فنـون متنوعه‌یی حاوی اوله‌رق، اول فنونڭ هر طرفندن حقائق

Из фондов Российской национальной библиотеки

و دقائقنی حل قیلورلـق ملکه حاصل ایدوی غایتده مشکلدر . کندیسنک ملـکه‌سی اولمیه‌رق فقط مطالعه قوه سی ایله‌گنه افاده ، حقیله بولنمادیغی ، بلکه کوب اصطلاحده و چوق مسائلده طلبه متردد اوله‌رق مدرسه‌لردن چقدقلری کوز آلدنده کورنوب طورلمقده‌در . بناء علیه معلم و مدرس افندیلر فنـونه تقسیم قیلنمق الزمدر .

شاکردلر معلم و مدرسلره تقسیم قیلنمقی ایکنچی جهتدنده ضرورلیدر. زیرا بر قریه و یاکه شهرلرمزده بر قاچ مدرسه‌لر و مکتبلر بولنور . بو مکتب و مدرسه‌لرده سوق طبیعیلری ایله بعض فنلرده ماهر اولان کیمسه‌لرده بولنور . اگرده بونلره طلبه تقسیم قیلنورسه طلبه و علما بیننده اصلا یاقشمایان حسدلر قاینامقده بولندیغی کبی طلبه بیننده‌ده دشمنلق حاصل بولوب گویاکه براگوسی یاپون عسکری و ایکنچیسی روسیه عسکری کبی بولنوب دینمزک مداری اولان اتحاد ، اتفاق قالمیه‌رق آنک برینه نفاق و افتراق حاصل بولوب ، صوکره بتون محله‌لرمز بربسی ایکنچیسینه دشمن بولوب هیده اسلامیته یاقشمایان اشلر صادر بوله‌در.

اما معلم و مدرسلر فنونه تقسیم ایدلسه بر فنده ماهر اولان معلم شهرده و یاکه قریه‌ده اولان هر مدرسه‌یه فنینه قاراب پرو-غرام موجبنچه اولان ساعتنده معلملک ایده‌چکلرندن ، بو مدرسه فلان آخوند مدرسه‌سنی و یاکه حضرتک فلانچه یوز شاکردی وار ، شکلنده اولان قوری اسملره آلدانوب حسد قیلیشمقلر بتوب ، مجموع مدارس ، مجموع معلم و مدرسلرنکی بولنه‌چغندن معلم ومدرسلرمز (طوغریسی حضرتلرمز) بر قرداش اولاچقلری کبی بونلرک تربیه‌سنده اولان طلبه‌مزده بر قرداش اولارق اتحاد اسلام واخوت دینیه قویاشلری طلوع ایدر امیدنده‌یم .

Из фондов Российской национальной библиотеки

۸) نچی مادەیه جواب : مکاتب ابتدائیەدە آنا تیلندن باشقه تیل اوقولمق معقول دگلدر . زیرا بالالرڭ استعدادلری غایتده جزئی و کندیلرینڭ آنا تیلنده فقط کوزلرینه کورنمش نرسەلر اسمنی و کندسینڭ شخصیتینه‌گنه دائر فعللری بیلمکده‌لر ، کوز-لرندن غایب اولان نرسەلرنی تعبیردن عاجزلردر . محسوساتنی‌ده گوزلچه بیلماسلر . حالبوکه آنا تیلمزڭ قواعدی واملاسی گوزلچه آڭلاشلمقی لازم ایدکی هر ملتپرور قاشنده مقبولدر . بناءً علیه مکاتب ابتدائیەدە آناتیلندن باشقه تیل اوقولمه‌سی مناسب دگلدر .

۹)نچی مادەیه جواب: حسن (امن) قریه‌سنده تشکیل ایدیلان جمعیت ادبیه‌ده بنده‌لری اوراده اولان افاضل کرام افندیلره بر لائحه تقدیم قیلمشدم . اول لائحه مکاتب ابتدائیه‌دن عالیهٔ دینیه‌یه وارنچه قدری اولان تنظیماتنی حاوی ایدی . افاضل کرام افندیلر جزئی تنقیحات بعدنده قرار ویرمشلر ایدی . شـول لائحه موجبنجه مکاتبده تحصیل قیلنسه هانکی مکاتب دینیه‌مزده اولنورسه اولنسون مقتدر آدملر یتشور امیدنده‌یم .

* * *

حاضرلکده بو قدری ایله اکتفا ایدیورم و انشاءالله تیزدن اوننچی سؤالده جواب یازارق کوندررم (*

---

*) بو مسئله حقنده صاحب مقاله طرفندن بر شی یازلوب یازلمادیغی بزه معلوم اولمادی .

Из фондов Российской национальной библиотеки

١١٧

بشنچی جواب.

« بوا » شهرنده عبدالرحمن افندی سعیدوف طرفندن :

رضاءالدین افندینڭ ١٠٤ نومبر « ترجمان » ده نشر ایدلمش سوءاللرینه نفس ترجمانده برقدر جوابلر کورلدی . قزان مخبرنده دخی کورله‌چگی یازلدی . بو سوءاللر بر مسئلهٔ عمومیه اولوب عمومڭ فکری ایله ایشلانه‌چك اولدیغندن بن‌ده اوز فکریمی یازوب کوسترمکه قرار ویردم . یازلان جوابلرنڭ قبولگه لائق اولوی اولماوی ایکنچی مسئله‌در .

١) یالگز بر امامنڭ مکتب مدرسه اداره ایتمکنده قصور اولمق بیك قریب اولدیغندن مدیر مسئوللك ایله برابر ، تعلیمدن باشقه احوالگه نظارت ایتمك هر محله‌گه مخصوص حمایت هیئتینڭ ذمه سنه تاپشرلمق مناسب اولسه کرك . محله اماملرینڭ محله اشی وسائر شغللری چوق اولدیغندن معلم و مدرسلك وظیفه‌سنی یالغز لرینه ایفا ایتمکلری فائده‌لی اولمادی واولمیه‌چقدر و مع ذلك یانلرنده بر معلم بولندرمق شرطی ایله معلم ومدرسلك ایتمکلری فائده‌دن خالی اولماسه کرك .

۲) پك یاش بالالرك قوای فکریه‌لر ینه مطالعه ودرس ایله اشتغال ضرر ویرمك خوفی اولدیغندن ابتدائی مکتبلره قبول ایدلمك ایچون معلوم بر یاش شرط ایدلمك پك مناسب اولسه کرك. خلق نظرنده شمدیلك منفور اولدیغی ایچون ایر وقز بالالرنی قاتش اوله‌رق بر یرگه جیوب اوقوتمق مصلحت دگل کبی کورنه‌در.

۳) مکتب ومدرسه‌لرده اولان شاکردلر هر صنفده امتحان ایدله‌چك اولورسه امتحان وتکرار بهانه‌سی ایله هر سنه بر آی یاخود آی یارم وقتلرینی کچورمك لازم کلدکندن صوڭ صنفلرده امتحان شرط ایدلسه کافی اولمق ظن غالبدر.

۴) اوزی بیلوبده بیلدررگه اقتداری اولمیانلر، یاخود یالڭز بیلم دعواسنده اولانلر طبیعی معلم ومدرسلکه لایق دگللردر. اورنبورغ ادارهٔ اسلامیه‌سنده امتحان ایدلوب معلم ومدرسلکه شهادت نامه آلانلرك اکثری اصول تعلیم وتربیه‌دن بی‌خبر اولدقلرندن هر برینی معلم ومدرس نصب ایتمك فائده‌لی اولماز دیب ظن ایدله‌در. بو خدمتلره لیاقت نه ایله بلنه‌چك؟ بو سؤاله جواب ایچون بنم فهمم ایرشمیدر.

۵) معلملر ومدرسلر یتشدرمك ایچون دارالمعلمین وعالی مدرسه‌لر تأسیسنه بر دگل بیك کره حاجت واردر. قز بالالر ایچون اولان آیری مکتب ومدرسه‌لره «علم تربیه» ده مهارت کسب ایدن معلمه ومدرسه‌لر یتشدرمگه مخصوص «دارالمعلمات» وعالی مدرسه‌لر تأسیسنه احتیاج وار ایسه‌ده شیمدیلك روس مدرسه‌لرنده تربیه کورگان وآز اولسه‌ده خارجدن جلب ایدلگان خانملر ایله اکتفا ایتمك مناسبدرك اولسه کرك.

۶) قشقی کونلرده وقت مساعد اولورسه بر مکتبده ایکی معین وقتلرده ایر وقزلرنی آیری آیری اوله‌رق اوقوتمق موافق

Из фондов Российской национальной библиотеки

اولسه کرك . محلّه‌ده مکتب اولمادیغی یاخود یتشمادیکی تقدیرده محلّه مسجدلرنده اوقوتمق ضررلی اولماسه کرك .

٨) شاکردلر معلملرگه تقسیم ایدلونك فائده‌سی اولماو معلوم اولدیغندن معلملر فنلره تقسیم ایدلمك موافق اولدیغی کبی فائده‌سیده تجربه ایله بلنمشدر.

٨) آنا دیلمزدن باشقه دیللر مدرسه‌لره تأخیر ایداوب آیرم درسخانه‌لرده اوقولمقی فائده‌لیرك و عوام تهمتندن سلیمرك اولسه کرك.

٩) انسان اولوب انسان یتشدرمك ایچون شمدی مدرسه‌لر مزده اوقولمقده اولان فنلر واو فنلره مخصوص اولان معروف کتابلر قطعیا کافی دگلدر. قصورلری مرادلری آکلاشلماز درجه مغلق اولوب شرحلرگه او شرحلر حاشیه‌لرگه محتاج اولدیغندن، شرحلرده ده بر طاقم قیل وقلت و انماسمی فلان فلانالر، واهی دلیللر ایله مشحون اولدیغندن وسائر جهتلردندر. درس کتابلرینك متن، شرح وحاشیه‌لی اولمقی عموم ایچون منفعتلی دگلدر. تبدیل اولنه‌چق فن وکتابلر الك اوّل صرفدن دیارمزده معروف اولان فارس صرف کتابیدر. نحودن قواعد، عوامل، انموذج، کافیه کتابلری یرنك ظن عاجزمه بناءً باشره‌کلره مقصودف هادی افندینك «القوانین النحویه» سی بیوگره‌کلرگه «الدروس النحویه کافی» اولسه کرك. کافیه ایله‌صبی بالالرنك باشنی واتمق تعجب ایدله‌چك بر اشدر. محترم موسی بیگییف افندینکده «تاریخ القرآن والمصاحف ١١ صحیفه‌ده» هدایه حقنده‌غی فکری بیك طوغری اولسه‌ده مطلق اینکان دیو کوکلیمه اورناشقانلقدن کافیه حقنده‌غی فکری قبولگه شایان دگلدر، دیوظن ایتمش ایدم. کتابنی آلوب «للصنوف العالیة فقط» قیدی منظورم اولدیغندن ظنمدن دوندم. منطق فننده اولان کتابلرنی

Из фондов Российской национальной библиотеки

اساسندن ترك ايدوب لازم اولورسه قواعد منطقی بیلمك ایچون بیك سهل طريق ايله بر كتاب حاضرلەمك لازمدر. كلام فننده عقايد تفتازانی « عقاید جسری » ایله عقاید عضدی « الحكمة البالغة » ایله تبدیل ایدلسه موافق اولور كبی ظن ایدله در. زیرا چن تحقیق دوانی نڭ دگل مرجانی نڭدر. (فقط بنم ابو النصر القور صاوی نڭ شرحلرنی كوردكم یوقدر) فن بلاغتده دیارمزده معروف اولان « تلخیص » كتابی ده درس ایچون مفید دگلدر. لكن قایو كتاب ایله تبدیل تیوش اولدیغنی ده بن بیله آلمیمن. فقط بو فنده درسكه یارایه چق بر كتاب خیلی مدتدن بیرو شو فن ایله اوغراشان مدرسهٔ محمدیه شاكردلرندن كوتولمش ایدی. نه سببدن ندر بو كونگه چه میدانه قویمادیلر. یوقسه تصوف آستنده می اورتلوب قالدی؟!! بو كبی بعض خدمتلری مدرسهٔ محمدیه رفیقلرمزدن یالگز بز شاكردلر گنه دگل انسانیت امید ایتسه دخی حقی واردر. فقه‌دن درسكه یارایه چق كتاب هدایه اولسه كرك. علم الحدیثدن صحاح سته‌نڭ برنی علم القرآن علی وجه الكمال عمومی درس پروغراملرینه ادخال ایتمك لازم وفرضدر.

١٠) مصرفلره كلنچه ٩ سوره ٤٠ آیة: و ٦٠ آیتلرده «سبیل الله» جمیع وجوه خیردن عام اولوب مكتب ومدرسه‌لر شو جمله‌دن اولمقدن اصلا ممانعت یوقدر، بالعكس (٩ سوره ٦٠ آیة) تفسیرنده مكتب مدرسه‌نڭ سبیل الله‌دن اولمقنی مؤید سوزلر واردر. مثلا تفسیر خازنده بو كبی سوزلر بولنور.

معلم ومتعلملرڭ سبیل الله‌غه داخل اولمقی خصوصنده ابن عابدین ده بر خیلی سوزلر بولندیغی كبی مشكات شرحی مرقاتده (٢ جلد ٤٥٨ ص) بونی مؤید سوزلر واردر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

هر حالده مکتب مدرسه لرمزك وجوه خیردن اولمقنده اصلا شبهه یوقدر. صدقه‌یی جمیع وجوه خیره صرفنك جوازی ایله ایسکی عالملردن بر خیلی آدملرده قائل اولمشدر. الله نك نعمتی دخی بر زمان ووقت‌قه مخصوص دگلدرگه بر نیچه سنه مقدم بر نیچه آدملره «سبیل الله» نی تعمیم حقنی وبرسونده بو ژمانده غیلردن مسدود اولسون. «سبیل الله» اکثر تفسیرلرده تخصیص ایدلمش ایسه‌ده اقتضاء قرآن تعمیم در، رضای نبوی دخی تعمیم ده اولمقده شبهه یوقدر. ۱۰ نچی سؤال حقنده‌غی فکرمنك خلاصه‌سنی آیتمك لازم کلورسه دیه بیلورمکه «سبیل الله» جمیع وجوه خیردن عامدر. مکتب مدرسه‌لر وجوه خیرنك افرادندن بر فردر. دلیلم، تخصیصه دلیل‌ك عدمیدر. لکن بزم بوندن جیولغان آقچه‌مز مکتب مدرسه لرمزنی تربیه گه کفایت ایتمه‌یه‌چکدر. بناءً علیه بزلر مکتب مدرسه لرمزنی تربیه ایتمك ایچون اوقو خصوصده روس وطنداشلرمز ایله بزدن برابر آلنغان آقچه مزنی اوز مکتب ومدرسه لرك کرکلرینه طوتمق ایچوك صورمق وآلمقدر. بزم البت شوندن باشقه بر چاره‌مز یوقدر. بونی یازمقدن عرض فکرمك طوغری اولدیغی دعوا دگل افراد ملتدن اولوب یازارغه حقم اولدیغی ایچوندر.

«آزاد»

۱۲ نچی نومیر، ۴ نچی مارت ۱۹۰۶ سنه.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

VIII

آلتنچی جواب.

طلبه‌دن سراج امیری طرفندن:

١) مکتب و مدرسه‌لره نظارت و مدیر مسئول تشکیل ایتمك البته لازمدر. کرك نظارت و کرك تعلیم جهتینه اولسون، امام لرك مداخله ایتمه‌ملری لازمدر: چونکه امامترك کندی مکلف و رسمی وظیفه‌لری اولدیغندن موقت و مرتب نظارت خصوصا تعلیم ایتمکلری امکان خارجنده‌در.

٢) ابتدائی مکتبلره یدی یاشندن کم صبی قبول ایدلمه‌مك لازمدر. ایو بالالر ایله قیز بالالرك بر مکتبده تحصیل ایتمکلری باشلوچه بر ضرره مؤدی اولمسه کرك، سائر ملتلرك منضرر اولمدقلری کوز اوکمزده‌در. ابتدائی مکتبلره خاتون معلمه نصب ایدلمك، آنالق شفقتینه آلشمش یاش بالالر ایچون، ارککدن دها مناسبدر.

٣) مکتب و مدرسه‌لرده بر صنفدن ایکنچی صنفه کوچمك ایچون امتحان البته لازمدر.

٤) معلم و مدرسلك ایچون لیاقت کرکدر. اورنبورغ اداره‌ٔ اسلامیه‌سنك شهادت نامه‌سی کافی دگلدر. چونکه او شهادت نامه‌لری اکثریا لیاقتسز ذاتلر حاملدرلر. اما نصل اثبات لیاقت ایدیله‌چکی

ایسه بزم روسیه مسلمانلری آراسنده هنوز تحت قراره آلنمامش وجوابی ده مشکلدر.

٥) مدرس و معلم یتشدیرمك ایچون دارالمعلمین و عالی مدرسه‌لر ضروردر. ایرلر و خاتونلر علوم و معارفده، تهذیب اخلاقده مساوی اولمق مقتضای حکمت و طبیعتدر. بو طوغریده آنالرمزك تربیه‌سزلکندن ناشی اولاد ملتك نه قدر متضرر اولدقلرینی نظر اعتباره آلمق درکاردر.

٦) بر مکتبده بر وقتده ایر وقیز بالالرنی تعلیم ایتدرمك ضررسزدر. تربیهٔ اسلامیه یعنی ناموس و حیثیت اولان برده ادبسزلك اولاماز. مسجدلر ایسه ممالك اسلامیه‌ده بو وقته قدر عادتا دارالتدریس اوله کلمشلردر. بوندن صوڭره اولسه‌لرده استحاله‌سی یوقدر.

٧) مدرسه‌لرده هر فنه معلم تخصیص ایتمك لازمدر.

٨) ابتدائی مکتبلرده آنا تیلندن باشقه‌سی اولمق مناسب دگلدر. اما مدرسه‌لرده ایسه، روسچه اوقومق نظاما مجبوری وامق کرکدر. چونکه مدرسه‌لریمزده اکمال تحصیل ایدن ذات، ازومی کلدکده هرملت قارشوسنده، کندینك حقوق دینیه و مدنیه‌سنی مدافعه‌یه و محاسن اسلامیه‌یی آڭلامیه مقتدر اولمغی فرضدر. بو ایسه بولندیغی مملکتك لساننی بیلمدکچه اولاماز.

٩) مدرسه‌لرمزده تحصیل ایدلمکده اولان فنلر استقبالمزی تأمین ایچون کفایه ایتمز. مدرسه‌لرمزی سائر ملتلرك روحانی مکاتب، عالیه‌لری طرزنده قیلمیه ممکن قدر اجتهاد ایتملی یز. اما بو وقته قدر تدریس اولونان کتابلری اساسندن تغییر ایدوب، تعلیمات قرآنیه و احوال زمانه موافق صورتده ترتیب ایدرك مخصوص نظارتك تنسیبی بعدنده تدریس

ایداملیدر ، چونکه بزم اسکی کتابلریمزڭ فقه قسمی : مکاتب ، عبد ، جاریه و سائره کبی لزومسز مسئله‌لر ؛ اعتقادات قسمی تورلی ایسخولاستیقلر ایله مملو اولدقلرندن طلبه‌نڭ کوکره‌کلرینی چورتوب ، کنج ملت چچکلریمزڭ کوڭللرینی اسلامیتدن صوغو-تمقدن باشقه خدمت ایتمیه‌چکلردر .

۱۰) مکتب و مدرسه‌لرمزده زکات و باشقه وجوه خیراتدن کلەش ماللر صرف ایدیلورسه پك گوزل اولور ایدی. شریعتمزڭ خیر ایشدن منع ایتمدیکی هرکسه معلومدر . و بر ده ، مکتب و مدرسه‌لریمزڭ تربیه‌سی ایچون روسیه خزینه‌سندن معارف یولینه صرف قیلنمقده اولان آقچه‌دن مقدار نفوسمز مناسبنجه صورمیه حقمز واردر . صورامیلی‌یز . اداره ٔ اسلامیه رئیسلری ایسه بو یولده فداکارلق ایدنجه‌یه قدر ، رهبرلك قیلمقلری لازمدر .

« ترجمان » ۲۶ نجی نومیر ، ۱۵ نجی مارت .

ذیل

صوکره اوشبو مکتوبنه سراج امیری طرفندن بوروشده بر « ذیل » یازلمشدر :

کچن سنه قاضی رضاء الدین افندینڭ تعلیم وتدریس حقنده اولان سؤاللرینه جوابا ۲۶ نجی نومره‌لی غزته‌گزده فکریمی بیان ایتدکده طلبه‌یی صنفدن صنفه کوچرمك ایچون قطعیا امتحان لزومبن سویله مشیدم (۳ نجی ماده) .

شمدی ایسه بو فکریمدن رجوع ایدیورم . چونکه تربیه وتعلیم حقنده یازیلان رساله‌لری مطالعه ایله کسب ایتدیکم معلوماتی

Из фондов Российской национальной библиотеки

دورت سنه طرفنده ایدیلان. تجربه‌م ایله تطبیق ایندیکم صوڭنده، دگل بزیم باشسز آیاقسز امتحانلریمز، حتی الڭ منتظم و رسمی امتحانلرگده فائده‌سز و بلکه ضررلی ایدیکینه قناعت حاصل ایتدم.

سراج امیری.

« ترجمان »، ۱۹۰۷ نچی ییل، ۲۲ نچی ینوار، ۷ نچی نومیر.

IX

یدنچی جواب.

چیستوپول اویازی « آدم » قریه‌سنده امام محمد بغدانوف طرفندن:

مکاتب و مدارس مسئله‌سی

حرمتلو قاضی رضاءالدین فخرالدینف افندینڭ « ترجمان » ده مکتب و تدریس خصوصنده اولان سؤاللره جوابده بزم فکرمز اوشبودر:

۱) مکتب و مدرسه‌لرمزه مدیر مسئول اولمق وظیفه‌سی ایچون هر اوْن قریه‌گه بر مدرس اسمنده‌گی امامنی نصب قیلمق لازمدر. شوڭا تعیین قیلنمش امام مدرسمز اوزینڭ تحتنده اولان قریه‌نڭ مدرسه و مکتب اشلرینی تماما قارار. لازم اولسه مکتب بنا قیلدرر. هر سنه اول قریه‌نڭ مکتبلرینه معلم تابوب قویوب معلملرڭ اجتهاد ودیانتلرینی قاراب آنلرنی وقتنده خدمتلرینه یورر

هم معين وقتلك تعطيل بيرر. بو اشلرنك باريني دوخاونى صوبرانيافه اعلام قيلوب طورر.

معلملك وظيفه‌سى امـاملره هيچ ويرلماسون ، اگر معلملك ايسكيچه بنه اماملره قالسه حالمز هيچ تغيرلنمينچه ايسكيچه جهالت‌ده قالومزده شبهه يوقدر . چونـكه اماملر، هرنه قدر بو خصوصده اجتهادلى بولسه‌لرده، بو اشده اقتدارلارى يوقدر. اماملرنك بواشلرده اقتدارلارى يوقلغى بوندندر:

مثلا هر كون بش نمازنى اماملرمز ادا قيلدرمقلرى لازمدر،، مؤذن امامزنى نمازغه، استاذبيكه و عياللر كندى تربيه‌لرنى نظر ايچون چاقرادر. عواملك برى جنازه‌غه و ايكنچيسى نكاح اوقورغه ، اوچونچيسى اسم ويررگه ؛ طلاق وخلع حقوقلرنى قارارغه و باشقه ضيافتلر و بعض وقتلرده حكومت طرفندن چاقرلورلر. شول وقت مكتبده‌گى بالالر على الاتصال كندلرى برله شغللنورگه چاقرسه‌لر بو امورلر بر كشينك ذمه‌سنده بر وقتده ادا قيلنمق ايله نيچك تكليف ايدلسون ؟ بو وقته قدر اماملرمزك بو اشلر برله مبتلى اولوبده يگلمى اوتـكازولرى ده بر كرامت كنه ايدى . يوق ايسه آدم طاقت طوتا طورغان نرسه‌لردن توگلدر.

صاغ اولـگز اماملر ، آرتق بو خدمتلرنك بعضيسى سزدن آلنسون. مقدم خدمتلرگزه الله رضا اولسون!

٢) برقريه‌ده نچه محله اولسه‌ده مـكتب برگنه اولمالى والا قريه خلقى تورلى مـكتبك اوقو و غيرى اشباسينى نظرغه اقتدارلارى ضعيفلنه‌در هم هر محله متفاوت اولوى سببلى كچوكلرى ضعيفلـكده اوله‌در. بس بولاى بولغاچ هرقريه‌ده برگنه مـكتب اولمالى. اول مكتب مسجدلر شيكلى ايكى بـولملى ايـدلوب بر بولمه‌سنده ابر بالالر، ايكنچيسنده قز بالالر تعليم ايدلمليدر . ابرلرگه ابر معلم ،

قزلرغه قز معلمه قويلمالى ، اما قارا قارشوق اوقولو مناسب دگلدر . لـكن تيز وقتك قز معلمه‌لر يتشدرو ايچون شهرلرگه قزلر معلمه‌سى ايچون دارالمعلماتلر بنا ايدلوب معلمه‌لر يتشدرو لازمدر.

معلملر ايسه شول ايسكيچه مدرسه‌لرمزدن چقسه‌ده كافى اولور. لـكن معلم اولان آدمك بالالرنى اجتهاد قيلدرووى ياكه ديانتى، شول محله امامى آرقلى صوبرانيا طرفندن صوراله طورمقى لازم اولسون: اگر محله امامى معلمنى استقامتسز واجتهادسز كوسترسه شول محله‌نك بالالرندن ياكه محله اهالى سندن صورالو ايله عزل قيلنور و دخى يوسى‌ده لازم اولسون: معلم افندى هر وقت چالمه ايـله گيزب نمازدن قالماسون ، صورت و شـكلده ملالر صورتنده اولمق لازم اولسون :

٣) صبيلرنى هر صنفده امتحان مقبول دگلدر. چونكه بلا فائدة آدم يوزينى يرتو هيچ مقبول دگلدر.

٤) دورتنچى سؤاله جوابلر يوقارغى جوابلر برله بيرلدى .

٥) معلملر يتشدرو ايچون آرتق دارالمعلمينلر بنا قيلورغه حاجت يوق ، بارى شول امامىلرمز چغه طورغان مدرسه‌لرنى يخشى اصول برله تربيه لازمدر، لـكن مدرسلرمز ابتداءً شاكردلردن اصورمالى: سنك نيتك معلم اولومى ياكه امام خطيب وياكه مدرس ولومى؟ ديو؛ شونده هر شاكرد اوزينك نيتنى بيان بعدنك مدرس افندى مقصود اولان مرتبه‌سينه نسبتا شول مرتبه‌نى قارى طورغان خلفه گه بيرره. لـكن خلفه‌لر شول وظيفه‌لرگه قسمت قيلنورغه كيراك . مثلا معلملرنى ، امام خطيبلرنى، مدرسلر يتشدره طورغان خلفه اوزلى اوزينه اولماليدر. بس بولاى اولغانده ايسكيچه مدرسه لرمزدن ده انشاءالله يخشى تربيه‌لى معلملر، امام خطيبلر و مدرسلر

Из фондов Российской национальной библиотеки

چقار هم الوغ مصرفلرغه دوچار اولماینچه‌ده مقصودلر تمام اولور
و اشلر بعدنده مرتبه‌نی امتحان قیلنوب آلغانلق شول خلفه‌لردن
شهادت نامه آلنوب امتحان طوتارلر ، لکن شول اوچ مرتبه‌لی
آدم‌لرنی اوقتوچی خلفه‌لر مدرسلرندن رخصت آلوب شول منصب
غه ایرشسه‌لر خدمتکه طوتونولری ایله دوخاونی صوبرانیاغه
اوزلرنی اعلام قیلورلر.

٧) بزم دورتنچی سؤاله ویرلگان جوابمزده‌غی طریق
اوزره پروغراملر بورسه مدرسه‌لرده اولان شاکردلر معلملره
تقسیم ایدلوب هم معلملر فنلره تقسیم ایدلو ایکیسی بردن حاصل
اولاچقدر.

٨) نچی مکتب ابتدائیه‌لرمزده آنا لساننندن باشقه دیللر
اوقولمه‌سنی مصلحت کورمیمز. چونکه بزلر حاضر آنا دیلنی اوقور
غه هم آنی بلماوده عاجزلرمز. اوّل آنا لساننی بیلدروده کامل اجتهاد
مز ضروردر. آنی بیلدکدن صونك غیرنی بیلورگه آنصات بولور.
برسی برسینه یول آچار. برسی حاصل بولودن قبل ایکنچیسی ایچون
قایغرو مصلحت توگل.

٩) نچی معلملره نه اوقوتولاچق، نه طریق اوقوتولاچق، امامله
نه اوقوتولاچق، نه طریق اوقتولاچق، مدرسلره هم نیندی کتابلر
وفنلر اوقتولاچق ایدکینه مفتی حضرت امامرنی و مدرسلرنی بر
وقت معینده چاقروب مشورت ایله کتب و فنلر خصوصنده پروغرام
چقاروب مدرسلره اعلان ویروچك اولسه مصلحت اولور ایدی .

١٠) اونونچی سؤاله جواب بیك مشکلدر. بونك خصوصنده بیك
الوغ جمعیتنك مشاوره‌سی اولوب جمعیتنك اکثری قرار ویرگان
رئی مصلحت اولور.

رسول اکرم صلی الله علیه وسلم نك « لاتجتمع امتی علی

الضلالة، وما رآه المسلمون حسنا فهو عند الله حسن » انتضاسنچه عمل اجرا قیلنور. یوق ایسه مصرف صدقه‌لر بـو وقته قدرلی مجتهدلرمزنك رأینچه کارب ده حـاضر ضرورت مرتبه‌سینه اشلر یتشمبن، بونلرنی تغیرگه یول کورنمیدر. چونکه واجب صدقه‌لر برله اوشبو مکتب مدرسه‌لرمزنی اصلاح غه یول آچقدر. انشاءالله حکومتدن ده برآز آلسه‌ق دخی همت صاحبی اولان اغنیامزده بو سنه‌لرده یوق توگل در (*

« قزان مخبری »، ۱۵ نچی مارت، ۱۹۰۶ نچی ییل، ۵۱ نچی نومیر.

X

طقوزنجی جواب.

« مصر » ده اولان روسیه‌لی شاگردلر جمعیتی طرفندن:

۱) جواب: مکتب و مدرسه‌لرمزه مدیر مسئول اولمق وظیفه سی محله امامللرینه توديع اولنمسی مناسب دگلدر. چونکه مکتب ومدرسه‌لره نظارت ایده‌جك اولان ذواتلر مکتبلرك کافهٔ اصول ولوازماتنه آشنا اولمالری لازم اولدیغی کبی همده افکار عالیه اهلندن اولمه‌لری مطلوبدرکه، تحت نظارتلرنده اولان مکتبلرك ظروف زمانه موافق بر صورتده اداره ایده بیلملری ممکن اولسون. حالبوکه، بزم محله امامللری بالاده مذکور اولان وجه ایله مکتب ومدرسه‌لرك امور اداره و سائر لوازمنی حقیـله بیلمیه‌چکلرندن

*) بوندن ٦ نچی ماده توشوب قالمشدر.

Изборнов Российской национальной библиотеки

آنلره بویله مهم وظیفه‌نك تودیعی اولنمه‌سی موافق حکمت دگلدر .

اما تشکیل اولنه‌جق قائم هیئتی بو وظیفه‌یی چوق سهولتله ادا ایده بیلور . بناءً علیه مدیر مسئولك وظیفه‌سنك شو هیئت ذمه‌سنه تودیعی اولنمه‌سنده باءس یوقدر . محله امامل‌رینك تعلیم ومدرسه‌لك وظیفه‌لرینك ایفا ایتمه‌لرینه گلنجه ، آنلر بو وظیفه‌یی حقیله ادا ایده بیلرلرسه‌ده لکن امامتك ایله تعلیم وظیفه‌لری نفس الامرده ایکی بیوك وظیفه اولوب هر ایکیسی آیریجه نظارت ورعایت تامه‌یه محتاج اولدیقلرندن بونلری ده کذلك بر کشینك بوینه یوکلمك مناسب دگلدر .

۲) جواب : ــ ابتدائی مکتبلره قبول اولنمق ایچون معلوم بر یاشی شرط ایتمك لازمدر . و او یاش ده ۷ دن اکسیك اولمامل‌ی در . چونکه بش آلتی یاشنده مکتبه ویریلن بر چوجقك مکتب درسلرینه عدم تحملندن درحال قوهٔ ادراکیه‌سینه خلل گلدیکی تجربه ایله ثابتدر . اما یاشلر یدیدن تجاوز ایدوب ایتمه‌سنه گلنجه فی الواقع بونده مادی بر ضرر گورلمیور ایسه‌ده لکن چوجقلر وقتلرینی محافظه و عمرلرینك بیهوده گچمه‌سنه خدمت اولمق اوزره البته مکتبه گیرمك ایچون معلوم و موافق بر شی شرط ایتمك مناسب و معقولدر . ار و قز چوجقلرك بر یره قاریشدروب اوقوتمقده بر باءس گورمیورز . چونکه اولا بو ایکی جنسك یکدیکریله اختلاط ایتملری هر ایکیسنده چالشمه‌لرینه باعث اولیور . ثانیا نسا جنسنه ویریلن رقت ولینت و سائر محاسنهٔ طبیعیه بو اختلاط سببیله ار چوجقلره ده سرایت ایدیور . لکن بوندن قطع نظر اصل بونلرك خلقتا و طبیعتا یکدیگرینه اولان مخالفتلرینی نظر اعتباره آله‌جق اولورسه‌ق البته او وقت تعلیم وتربیه‌لرینك آیریجه اجرا اولنمه‌سنی دها موافق بولیورز .

Из фондов Российской национальной библиотеки

آنلره معلم انتخاب ایتمك خصوصنه كلنجه او معلم ایستر اركك ایستر قادین اولسون هر حالده لینت و تحمل صاحبی اولوب چوجقلرك انواع یولسزلقلرینه صیقلماسی مطلوبدر . یوقسه چوجقلرك بو معلمدن سوء تربیه اخذ ایتمه‌لری پك قولایدر . بویله اولدیغی تقدیردن ممكن مرتبه اوصاف مذكوره‌یی حاوی ار معلملر تصدیق ایدلملیدر . اگر بولنمزسه البته او وقت قادین معلمه نصب ایتمك دها مناسبدر .

٣) جواب : — مكتب و مدرسه‌لرمزده امتحان شرط ایتملیدر . او امتحان ایسه عالی اصول صنفلره مخصوص اولمیوب هر صنفده اجرا اولنملیدر و بوندن ماعدا عموما مكتبلر ایچون خصوصی امتحانلرده اولملیدر .

٤) جواب : — هر براوقور و یازار بیلن كیمسه‌لرك معلم نصب ایدیلمسی مناسب دگلدر . بلكه معلم اولمیه لیاقتلرینی بیلمك ایچون بونلری صوبرانیه یاخود مخصوص « لجنه » امتحان ایتمك شرطدر .

بو گونه قدر اورنبورغ اداره‌ٔ اسلامیه‌سی طرفندن معلم و مدرسلك شهادتنامه‌سنی آلانلره كلنجه بالطبع بونلرك جمله‌سی او وظیفه‌یی ایفایه مقتدر اوله‌مزلر . بونك ایچون آنلری ینه مذكور صوبرانیه امتحان ایدر و بو جهتله تدریسه اولان لیاقتلری بیلنمش اولور .

٥) جواب : — دار المعلمین و معلماتلره لزوم واردر . بونلره معلم ایسه ممكن اولدیغی قدر كندی ایچریمزدن انتخاب اولنور . اگر كندیمزده بولنمیورسه او وقت خارجدن جلب اولنمقله تدارك اولنور .

٦) جواب : — ابتدائی مكتبلرده ایر و قز بالالر برلكده اوقودلنرسه ایكی آیری وقتده اوقودلمسی دخی مصلحت دگلدر .

چونکه صبی وصبیه‌لر نصل اولورسه اولسون یدی سکز ساعت تعلیم و تربیه یه محتاجدرلر. اگر چوجقلری ایکی یه بولوب اوقودرسه‌لر او حالـده بوگا گوندزلر کفایت ایتمز گیجه‌لر ایسه تحصیل زمانی اولمیوب استراحت زمانیدر، چوجقلر تحمل ایده‌مزلر.

۷) جواب : ــ شاگردلر معلملره تقسیم ایدلمه‌لیدر. چونکه معلم اولان کیمسه اوقوتدیغی فنك غایتده ممارسه کسب ایتمش اولمسی شرطدر. حالبوکه شاگردلر معلملره تقسیم ایدلسه او حالده معلملره بر چوق فنلر اصابت ایتمش اولیور. معلومدرکه بر انسان هر فنده مطلوب وجهله ممارسه ایدمیور. بناءً علیه معلملرك فنلره تخصیص ایدلمسی موافق و مناسبدر.

۸) جواب : ــ ابتدائی مکتبلرده اجنبی لسانی اوقومق شبهه‌سز مناسب دگلدر. چونکه چوجق او سنده ایکن کندی لساننی بیله نه اولدیغنی بیلمیور. بناءً علیه بونی مدرسه‌لره تاخیر ایتمك مناسبدر. وسچه اوقوتمق آیری برزمانه موقوف اولمه‌سی ایچون مدرسه‌لرده برر شعبه آچیلمقی دها مناسبدر.

۹) جواب : ــ ملتمزك حقیله تعلیم وارشاد وتربیه‌یه صالح اوله‌چق آدملر یتشدرمك ایچون البته شمدیکی اوقونمقده اولان فنلر کفایت ایتمز. مدرسه‌لریمزه قبول وادخالی لازم اولان فنون وکتابلری شو وجهله انتخاب ایدیورز: ۱) صرف وقرائت عربیه زمانمزه موافق یکی کتابلردن، ۲) نحو کذلك، ۳) منطق مصر طبعی، الدروس المنطقیه ایله شمسیه، مطلوب اولان قواعدی ضبطه کافی اولدیغندن بونلری کیچمه‌لیدر. ۴) کلام ــ مرحوم مصر مفتیسی شیخ محمد عبده‌نك «توحید» نام رساله‌سی. ۵) فقه: قدوری وامام محمدك جامع الصغیری وهدایه. ۶) اصول فقه: منار وتوضیح. ۷) بلاغت:

Из фондов Российской национальной библиотеки

بیروت ومصرده مطبوع بگی کتابلردن، بشقه‌سی مطلقا جائز دگلدر. ٨) تاریخ اسلام: روسیه مسلمانلرینڭ تاریخی وعمومی تاریخلر مناسبت اولانی انتخاب اولنور. ٩) سیر النبی: نور الیقین ١٠) اخلاق: اولاجه هر صنفڭ کندوینه مناسبی اوقوندقدن صوڭره مذهب اخلاق اوقونملیدر «ابن مسکویه» ١١) حدیث: کتب ستّه‌دن بری ایله مصطلحات حدیثدن موثوقه بر کتاب انتخاب اولنور. ١٢) تفسیر: مقلدر مدرس اولمق اوزره طوغریدن طوغری‌یه واسباب نزول وناسخ ومنسوخ مفصلا اوقونملیدر. ١٣) ریاضیات، طبیعیات، حفظ الصحة، جغرافیه فن تربیه اصول خطابات وانشاء ترکی وعربی مکملا کوستروملیدر. بو کتابلر مطلقا اوقونمق دیمک دگلدر. دها موافقلری بولونورسه بالطبع اونلر اختیار اولنور.

١٠) جواب: مکتب ومدرسه‌لرڭ اداره‌سنه گلنجه بونلر طلبه دن آلاجقلری اجره مقابلنده اداره‌سی تأمین ایده بیلنیر. فقط اجرت ویرمیه اقتداری اولمیانلرڭ مصرفی مملکتمزده بو کونه قدر تشکیل اولنان وبوندن صوڭره وجوده گله‌جك جمعیت خیریه‌لر طرفندن تأمین اولنملیدر، یوقسه طوغریدن طوغری‌یه مکتب اداره‌لرینه جمعیت پاره ویرمك مناسب دگلدر. یعنی مکتب اداره‌سی هیچ بر وجهله مجانا طلبه قبول ایتمه‌ملیدر. جمعیتلره ایسه واردات قرآن کریمده گوستریلان «سبیل الله» لفظنڭ عمومیتنه نظرا بالجمله زکات وباشقه صدقه‌لری ادخال ایتمك صورتیله تأمین اولنه بیلور.

«حیات»، ١١ نجی آپریل، ٨٩ نجی نومیر.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

XI

تدریس و تعلیم مسئله‌سی

حقنده بر ملاحظه

کچن سنه قاضی رضاءالدین افندی جنابلری « تدریس و تعلیم مسئله‌سی» حقنده «ترجمان» غزته‌سنك ۱۰۴ نچی نسخه‌سنده بر نیچه مهم سؤاللر درج ایتدیروب ملتك فکرینی استفسار ایتمش ایدی. جواب اوله‌رق بر نیچه مکتوبلر بو سنه «ترجمان» صحیفه لرنده کورلدی. سامارا طابه‌سی، بارناول امامی، قوما قریه‌سی ملاسی طرفندن ویرلمش جوابلر نه قدر غریب ایسه‌ده احوال زماندن حقنچه خبرسز بر ایکی کیمسه‌نك فکری دیمش ایدکده، قویمش ایدك...

لکن « الفت » غزته‌سنده اوتوز بش بیك طابه‌نك وکیلی اوله‌رق طوپلانمش بش یوزه قریب برجم غفیرك یاپدقلری پروغراممایی کوردکچه سکوت ایله کچمك ممکن اولمادی. ایا، اوتوز بش بیك اهل علمك وکیلی اوله‌رق کوندرلمش بش یوز وکلا آرامنده احوال زماندن واحتیاجات حقیقیه‌مزدن وهانکی عصرده وهانکی مملکتده ونه زمانلرده یاشادیغمزدن خبردار بر ایکی کیمسه بولنمامشمی؟ عجبا! همیشه، یالگز علوم دینیه (زاکون بوژیه) ایله یاشامق ممکن دگل ایدیکی، علمده یالگز علوم دینیه‌یه منحصر دگل ایدیکی حالا آگلاشلمادیمی؟ ۱۸ میلیونی

متجاوز توجه بر ملتك بالالرینی یکرمنجی عصر مدنیتنده ، بوندن نیچه عصرلر مقدم ترك اولنمش ایسخولاستیکه (کهنه فلسفیات) ایله تعلیم ایدوب ، غیری ملتلرك قولی ایتمك ایستیورمیسز ؟ یاخود ترتیب ایتدیککز پروغراممایی وسویله دیککز فکرلریکزی «اصلاح» می دیمك ایستیورسز ؟ خیر ، اوز الیکز ایله ترتیب ایتدیککز پروغراملریکزی تکرار اوزیکزده اوقوب کورمشدرسز .

فقه ، اصول ، کلام ، جامع صغیر ، مختصر قدوری ، دیه تکرار تکرار سویله مشسز برده مکالمهٔ عربیه ، برده صرف ، نحو ، بیان ، بدیع ومعانی دیه هر برینی بر أسه بر فن اعتبار ایدوب صایمشسز . بونلر بدلنه علوم دینیه ، لسان عرب ، برده لسان روس ، دیه ذکر ایتمش اولایدیکز ، بلکه اول قدر غریب کورنمزدی .

روسیه مملکتنده یاشایده ، ابتدائی ، رشدی ، اعدادی وعالی مکتبلریمزده ولو بر کلمه اولسون روس دیلنی تعلیم ایتمدیکمز وفضله اوله رق « روس دیلی مجبوری اولماسه ایدی » دیه رك لزومنی انکار ایتدیکمز قدر بر حماقت تصور اولنه بیلورمی ؟ !

خیال وتصور ایتدیککز مکتب ومدرسه لرده « حقوق دول » نیله تعلیم ایدیله جك ؛ یا کندی حقوق و وظیفه لریمزی بیلمکسزین ، حقوق دول ایله می اوغراشاجقکز ؟ قاضی ومفتی اوله جق آدملرده بو مکتب و مدرسه لری قورتارمق لازم ایمش . بوبیچاره لر قاضی و مفتی انتخاب اولندقدن صوکره برده روس ابتدائی مکتبلرینه دوام ایدوب لسانمی اوکره نه چکلر ؟

بز مکتبلریمزی کشاد و اداره ایچون روسیه خزینه سندن پاره طلب ایله چکز . مکتبلریمزده مطلق زاکون بوژیه و ملاره اوله رق ابطال تثلیث مسئله لری تعلیم ایدلسونده بوکا حکومت پاره ویرسونمی ؟ ...

Из фондов Российской национальной библиотеки

قوما ملاسی ایسه علوم عالیه تحصیلندن نهی قیلمش ۰ نصل پیغمبر تانیورسز ؟ یوخسه اوشبو اوچیوز میلیون مسلمانلرك تصدیق ایتدیکی محمد علیه السلام علوم عالیه تحصیلندن نهی ایتمشدر ، دیو اول افندیمز صلی الله علیه وسلمه بیوك افترا و بهتان سویلمکمی ایستیورسز ؟

دیگر ماده‌ده « بالالر اطاعت ایتمادیکی ایچون قادین قیز معلمه لر مناسب بولماسه کرك » دیو کندوسنك اصول تعلیم بابنده هیچ بر شی بیلمدیکنی کوستورمش و مع ذالك اصول تعلیم بابنده سوز سویله‌میه اوتانمامش. (آوروپا و آمریقا مالل متمدنه‌سنك قادین وقیز معلمه‌لرك تعلیم صبیان ایچون رفق وملایمت جهتندن تاثیرلری ار معلملردن آرتق کوریلوب تصویب ایتدکلری و نیچه بیکلربنك افاده واستفاده‌ده بولندیغنی انکار ایتمك بزم ملالرك تعصب جاهلانه‌لرینی کوستررن بر حقیقت ایدیکی مستور دگلدر . .)

کندی ملتمزی تربیه ایچون مقدمه اوقوله طورغان صرف ، نحو ، فقه ، اصول ، کلام کتابلری کفایت ایدر دیمشسز. یکرمنچی عصردن مقدم بو فنلر کفایت ایتمیوب ، بلکه سز کبی متعصب و فکرسزلرك چوغالماسنه سبب اولمش فنلری « یکرمنچی عصر مدنیتنه کفایت ایدر » دیمك کبی جمله‌لری نصل دوشونه بیلدیکگزه استغراب ایدرز ۰

جامع ومسجدلرده تعلیم وتدریسك جواز وعدم جوازینی «حلبی» لردن «جلبی» لردن آرایوب زحمت چکمکدن ایسه ، حال وکیفیتنی ، امکان وعدم امکاننی ملاحظه ایتمش اولسه‌گز دها موافق اولمازمی ایدی؟ پارته ، لوحه ، کتاب وکرسی کبی وباشقه اسباب تعلیملری مسجد محرابلرینه می یرلشدیره چکز؟ یاخود بیت الله وعبادتخانه‌لریمزی طورغالی آولی مکتبی اتخاذ ایدوب «احمدشاه خذرت»

Из фондов Российской Национальной библиотеки

اصولیله تعلیم ایتمك ایستیورسز می؟ بومی «اصلاح» ؟ . . . بازیق بزاره ! . . .

لسان روسك عدم لزومی حقنده کندی نقصانکزی دوشوند یککز ایچون جواب بازمادق . کندی نقصاننی دوشوندکدن صوکره بو فکردن رجوع ایدوب توبه ایدر دیو فکر ایتدك .

بز شول قدر ده بیلورزکه ، معتبر « ترجمان » غزته سنك بویله بولسز مکتوبلری درج ایتمکدن مقصدی ـ افراد ملت آره سنده بو مقوله ضعیف الفکر ساده ملالرکده وار ایدیکنی کوستر مك اولوب و ملتمزك تمثال ظاهرینی عالمه کوسترمك ایچون بویله مکتوبلری قبول ایتمش اولسه کرکدر . یوقسه « ترجمان » اداره سنده بویله افکار سقیمه‌یی تصویب ایده‌جك بر کیمسه‌نك بولنمیه چغنه امینز .

البته قوجه بر ملتك ایشلری بر نیچه قوما بومایه ذکی وغبی ملالرك فکریله اصلاح ایدیله‌جك دگلدر . بویله ملالرك دائرهٔ فکریه سی غایت کچوك ایدیکی ، حقیقت میداننده ایکن ، احتیاجات ملیه و احوال زمانی ـ حلبی ، میزان شعرانی ، فتوای بزازیه ، کبی کتابلردن هر حالده جواز ویاعدم جوازینی آرامق ایله فکرلری بولانمش ، عقللری قاریشمش ایدیکی هر عاقله معلومدر . کوز اوکمزده اولان ترقیات حاضره ، کشفیات جدیده ، اختراعات متنوعه ، هنر و صنعت ، کسب و فعالیت ، تاریخ ماضیه و احوال حاضره‌دن خبرسز ، همیشه استبراء و استنجاء بحثلری ایله اوغراشوب و نهایه سنه ایریشمه دن عاجز قالمش «مقاء»دن اصلاح بکلمك اولمز . بنا علیه محررلریمز ، ادیبلریمز بحق علوم و فنون ایله متنور علمامز و ضیالیلریمز طوغری بوللاری ملته کوسترملی در .

« مطیع الله کبیرف . »

«ترجمان» ــ: مدرسه اصلاحی و پروغرامی خصوصنده اسکی و یگی فکرلی مُلّالرنگ مذاکره‌سنه یول ویردك. اوز رأیمز وقتی ایله یازیلور. کچن کچدی؛ آرتق باقمق ایله اولماز؛ نجات ایلروده‌در، کروده دگلدر. اڭ بیوك ناصح زمان ایله حاجتدر. حاجتمز نه‌در؟ بو بیلنسه هر شی بیلنور.

«ترجمان» ۳۱ نچی نومیر' ۲۷ نچی مارت.

XII

اوشبو مسئله‌گه عائد ملاحظه‌لر

برنچی ملاحظه

طرفمزدن ایراد ایدلمش سؤاللرك شول وقتلره کوره اهمیتلی سببلری وار ایدی. شمدی بونلرنی سویلاب عمر اوزدرمغه لزوم یوقدر. اوشنداق سؤاللره ویرلمش جوابلرنی تحلیل و محاکمه ایدرگه‌ده لزوم کورلماز. بوندن اوچ سنه مقدم (* میدانسه

*) بو باب' رساله ترتیب ایدلدیکندن ایکی یاروم ییل صوڭ یعنی طبع وقتنده الحاق ایدلدی.

چیقمش مکتب و مدرسه هم درس مسئله‌لری شمدی بتون بتونه اوزگردی.

آشارغه چاقرشوب ، ایرته‌دن کیچ‌که قدر قورصاق تربیه ایدوب ، علما (؟) مجلسی ، بایلر مجلسی ، قارتلر و یاشلر مجلسی ، استاد بیکه و قزلر مجلسی ، احبا و اقربا مجلسی دیه هر تورلی اسملر ایله بیلـکه سیمرتورگه ، بوغاز تربیه قیلورغه ، بر برینی ماقتاشوب و مجلسده اولمغانلرنك غیبتلرینی سویـلاب حضورلانوب یوررگه عادت اینمش خلقمزنك مکتب ومدرسه ایله مناسبتلری اصلا یوق ایدیکی شمدیکی کونده اثبات ایدلدی : بونی ایسه یاشررگه اقتدار یوقدر.

نظامیه و نیسابوریه مدرسه‌لرنی ، مستنصریه و قرطبه دار الفنو- نلرینی تأسیس ایدن مسلمانلرنك اسملری آنچق تاریخده قالوب ، بوبله عمللره اقتضا ایده‌چك بالالری دنیاغه کتوره‌چك آنالر قالمامش ایمش . انا لله و انا الیه راجعون .

ایکنچی ملاحظه

اسلام شریعتی ، اعتقادات بیلمك و دین قاعده‌لرینی اوگرنمك ایله بتون اهل اسلامنی تکلیف ایتمشدر . اوشبو سببدن خصوصا بزم کبی چیت خلقلر ایله کون کچره‌چك و اجنبی قوملر ایله معیشت محاربه‌لری ایدرگه مجبور اوله‌چق قوملرنك بالالرینك بر قالمای اعتقادات و علم حال اوگرنمکلری مطلقا لازمدر. امویلر زماننده عمومی اوقولر اولمامش و بو کون جزیرة عربده‌گی بدویلر مکتبلرنك اسمینی اولسون ایشتمامش ایسه آنلر ایچون کوب ضرر

Из фондов Российской Национальной библиотеки

یوق ، صوڭ اولسەدە آنلر اختلاط سببندن قواعد اسلام ایلە آشنا اولمشلر و اولورلر ، اما بزدە اولان حاللر بونلرە هیچ قیاس ایدلماز .

ایمان و فرائض اسلامیە ایلە اوقو و یازو اوگرتمك ایچون مکتبدە اوچ قش دوام ایتمك لازم کلور . تخمینی حسابلرە کورە بونڭ ایچون بر بالانڭ مصرفی بر یوز صوم مقدارندە اولاچقدر . اورنبورغ صوبرانیەسی نظارتندە اولان اهل اسلام بیش میلیون تقدیر ایدلدیکندن بونلرڭ اوچ قشلی ابتدائی مکتبلرندە هر بیل اوچیوز بیڭ مقدارندە بالا اولنورغە تیوشلی . روسیە دولتندە ابتدائی مکتبلردە بالا باشینە ٣٤ صوم مقدارندە مصرف طوتولدیغندن بزم اوچیوز بیڭ بالامز ایچون سنوی مصرف بر میلیون صوم تخمین ایدلنور . مدرسەلرمز و بونلرڭ شاگردلری ایچون طوتولمق لازم اولان مصرف نهایت درجەدە آز قوبولدیغندە باروم میلیون صوم اولور . دیمك اوقو مصرفی بش میلیون نفوسڭ جان باشینە ٣٠ تین توشار . حالبوکە روسیەدە اوقو ایچون خزینە طرفندن طوتلمش مصرف دە جان باشینە ٣٠ تین اولور اولمازدر . ایمدی حکومت خزینەسی نە قدر زحمت ومشقتلر ایلە یتشدرمکدە اولان بر مصرف قدر مصرفنی اهل اسلام اوز آرالرندن اختیاری صورتدە یتشدروب طورمق احتماللری وارمی ؟ هیهات ! بونی حتی تصور ایتمك جائز دگل ! اهل اسلام ، دگل ٣٠ تین حتی ٥ تین و ٣ تین جمع ایدرگەدە مقتدر دگلدر . هرتورلی نالوغلری و ویرگولری باشقە خلقلر ایلە برابر ویردکلرندن صوڭ ، فضلە اولەرق جان باشندن دخی ٥ تین و ٣ تین ویرمك

Из фондов Российской Национальной библиотеки

روسیه اسلاملری خصوصا اورنبورغ صوبرانیه سینه تابع اولانلری ایچون حاللرینه کوره ما فوق الطاقة بر شیدر .

بناءً علیه ، اسلاملر اگرده اسلام فرمانبنی یرینه یتکوروب بتون بالالرینه ایمان واعتقاد تعلیم ایتمك اولسه‌لر ، اختیاری صورتده ایدلنه‌چك اعانتلردن باشقه ، دائمی صورتده کلوب طوراجق بر ثروت منبعی تابمقلری ضرور اولور .

اوچونچی ملاحظه

اسلام فرمانبنی یرینه کتورمك ایچون بتون اهل اسلام بالاسینی اوقوتمق و بو یولده صرف ایدلنه‌چك بایلق غایتده اقتصاد اوزرنده طوتلورغه تیوشلی ایدیکی معلوم . شونك ایچون شاگردلرك وقتلرینی ضائع ایتمامك و ممکن قدر ، کرك شیلر اوقوتمق لازم کلور . ایشته بو شیلرگه رعایت ایتمك مکتب و مدرسه هم درسلرنی « اصلاح » اولاچقدر .

مکتب و مدرسه لرنی اصلاح و درسلرنی ترتیب که قویمق مسئله سی جزافا ظهور ایتمش دگل بلکه طبیعی و مجبوری صورتده میدانه کلمشدر . عموم اسلام بالالرینه فرض ، حرام و اعتقادات بیلدرمك ضرور ایدیکینه ایمان ایتمش ذات ایچون مکتب و مدرسه‌لرنی ترتیبه قویمق و درس احوالینی اصلاح ایلمك لازم ایدیکینه هم ایمان ایتمك لازم اولور . بونلر بر برینه لازم غیر مفارق حکمنده‌لردر .

مکتب و مدرسه هم درسلرنی اصلاح ایتمك طوغروسنده برنچی اش ، علم تربیه‌دن خبردار معلملر ومقتدر ناظرلر ، جان

و تنی ایله اوشبو خدمتلره کوکل قویمش خادملر ومدیرلره تابشر-
مقدن عبارت اولور. مکتب و اوقو اشلرنده صدقه و شفاعتلرک
واسطه‌لق ایتمکاری فقرا بالاسینه و قابلیتلی شاگردلره محض جبر،
شفاعت ایله صدقه‌نی مشروع ایدن اسلام مقصدینه ایکی باشدن
خلافدر. شهزاده ایله میرزا، سوداگر ایله فقیر خلاصه: بتون
آدم بالاسی آراسنده مساوات ایله حکم ایتمش بر دین اهلینک
مکتب ومدرسه‌لرنده بایلر و جاهلی آدملرک بالالری باشقه‌لره
طغزاق ایدوب طورر اولسه‌لر بوکا «اصلاح» دیبولماز. اوشبو
سببدن مکتب و مدرسه‌لرک عموم خادملری خدمتلری برابرینه
متناسب صورتده وظیفه آلوب طوررغه و هربری کندی عملاری
حقنده مسئول اولورغه تیوشلی. بوندن ایسه «اصلاح» ک برنچی
شرطی و روحی بایلق اوله‌چقی اوز اوزینه معلوم اولور.

دورتنچی ملاحظه

ابتدائی دینی مکتبلرمز و مدرسه‌لرمز مصرفی ایچون دائمی
صورتده کلوب طوراچق بر منبع اولنمه‌سی لازم دیه‌شیدک. حقیقت
حالده بویله بر بایلق اولورغه تیوشلی. بوقسه مکتب ودرس
احوالی اصلاح اولنمادیغنده اهل اسلام عمومی صورتده کندی
دینلرندن خبردار اوله بیلمازلر.

اهل اسلامک کندی اغنیاسینک کیسه‌لری دائمی منبع اعتبار
اولنه‌چق دگلدر. نه قدر کوب اعانت ایتسه‌لرده ایتسونلر اون
اونبش بای طرفندن ویرلمش اعانت، یوز - بیکلر ایله حساب اید
لمکده اولان شاگردلره نسبتله غایت جزئی برشی اولور. ابتدائی

مكتبلرده اوقوچیلردن آقچه آلنق‌ده مناسب دگلدر. زیرا بو تقدیرچه فقیر بالالر اوقودن محروم قالورلر. حالبوکه مکتبلری مدرسه‌لری اصلاح ایتمکدن اصل مقصود، فقیر و یتیم بالالری اوقوتمقدر. بای بالالری، مکتبلر خواه اصلاح ایدلسونلر خواه ایدلماسونلر اوقورلر. بو کونه قدرده (ثمره کورلمامش ایسه‌ده) اوقومشلردر.

ملی و دینی مکتبلر ایچون دولت خزینه‌سندن یاردم ویرلمکنی امید ایدرگه اورن یوقدر. زیرا دولت خزینه‌سی آنچق رسمیتنی حائز اوله‌چق و ایکنچی عبارتله دولت خادملری یتشدرمك قصدیله تأسیس ایدلان اورنلره صرف ایدلنور. بزم بالالرمزه ایمان و نماز اوگرتور ایچون دولت بورچلو دگلدر. بلکه اوله قالسه دائمی منبع اولمق اوزره احتمال بعید اولمق اوزره زیمستوا و شهر اداره‌لری طرفندن ایدلنه‌چك اعانتلر ایله اسلام بایلرینك ماللرینه شریعت طرفندن جبری صورتده تعیین ایدلمش زکات آقچه‌لری اولور. هر نه قدر زکات آقچه‌سینك اوقو طوغروسنده اولان عمومی مصرفنی قاپلامق احتمالی یوق ایدیکنی، شهر اداره‌لری ایله زیمستوا-لرك اعانتلری کفایت ایتمیه‌چکن بیلور ایسه‌م‌ده اهل اسلام آراسنده بحثلری یوردیکی سببندن بونلرحقنده آیری صورتده سوز سویلرگه لزوم واردر. شونك ایچون کله‌چك بحثلر یازلور.

بشنچی ملاحظه

زکات ماللرینی اوقو خزینه‌سینه ویرمك طوغروسنده شریعت مساعده ایده‌درمی؟ ایشته خلق آراسنده اولان بحث بونلردن عبارتدر. بنم فکرمه کوره بو شی اساسا ممکن دگلدر. زیرا

Из фондов Российской национальной библиотеки

بو نقدیرچه زکات جمع ایدر وتقسیم ایلر ایچون آدملر تعیین ایتمک و اداره‌لر تأسیس ایتمک لازم کلور. بونک کندی مصرفی ایچون ده زکات کفایت ایتمیه‌چکدر. ایمدی بونک ایله مکتب طوغروسنده فائده‌لنمک احتمالی نه یرده اولور؟ مع ما فیه بزلر خلق آراسنده اولان بحثلرگه موافقت ایدرک بر ایکی جمله یازاچقمز.

ظاهر بین اولان خلقلردن بر فرقه بلکه اکثری یوقاروده ایراد ایدلمش سؤاله نفی ایله «یوق!» دیه جواب ویررلر. بتون دنیانی صو آلدیغنده قایغوسی اولمادیغی اورداک قبیلندن یوز قریه‌دن برنده دینی مکتب اولمادیغی و بیکلر ایله بالالر دن بری اوزینک دینینی، ملی یازوینی اوقورغه ویازارغه بیلمادیکی ایچون حسرت تارتمامش آدم ایچون اهل اسلامی عمومی صورتده اسلام روحنده تربیه ایلر ایچون بایلق ایزلرگه احتیاج یوقدر. عوام کوزنی بویامق ایچون «طورنا» آولاینک «احمت شاه خذرت» مکتبی کفایت ایلر.

زکات کبی واجب صدقه‌لره بادی نظرده بگی بر مصرف آچلمقی، کندی شخصلرینی قرآن شریفده مذکور مصرفلرک عینی اولمق اوزره اعتقاد ایدن ذاتلرک کیفلرینی بوزار. اوشبو سببدن مکتب وعلم یولینه زکات صرف ایتمک خلافنه قلم ولسان ایله کنه دگل بلکه قورال کوتاروب چیقوچی اولور ایسه ده تعجب ایلرگه اورن یوق. بلکه حیات نزاعی، جان آلوب جان ویرمک میدانی اولدیغی سببندن بونلری معذور بیلورگه تیوشلی. زکاتلرک علم و مکتب، عموما منافع مشترکه یولینه صرف ایدلمکی حقده قیامت روشنده دعوی چیقاروب ده اسلام بایلری آراسنده شایع اولان ربا معامله‌سی

Из фондов Российской национальной библиотеки

حقنده بر سوز چیقارمقسزین تجاهل ایدلوب طورلمقك سببلری هرکیمه معلوم اولمشدر.

بو کونده ویرلمکده اولان زکات و واجب صدقه‌لر قرآن شریف تعلیم ایتدیکی روش ایله ویرلمکده درمی؟ اسلام مقصدی اورنینه کتورلمکده درمی؟ شخصی فائده‌لری ضایع اوله چغنی حس ایدن کیمسه‌لر بوبله بخللرك شبوه‌نی ده آرزو ایتمازلر، بلکه آنلر ایچون بونك کماکان قالمقی اوفقدر.

واجب صدقه لرك مصرفلری قرآن شریفده (سوره ۹ آیت ٦٠) تعیین ایتدیکی سببلی بو طوغروده سوز پك کوب اولورغه تیوشلی دگل ایدی. لکن بوکا عائد اولان سوزلر فوق العاده دیه‌چك درجه‌ده کوبدر. ایشته بزلر اجمالی صورتده اولسه‌ده بو یرده رقم ترتیبی ایله ذکر ایده چکمز:

۱) قرآن شریفده مطلق ذکر ایدلمش مصرفلر، کوب عالملر طرفندن «مسلم» اولمق ایله قید ایدلمش و بر طائفه‌ده نفقه‌سی اوستنه لازم اولمادیغی حالده خاتون طرفندن ایرینه واجب صدقه ویرلمکنی منع ایتمشلردر (*

۲) مصرف آیتنده ذکر ایدلمش «فقیر» ایله «مسکین»‌ك ایکی صنف اوله چغنی اهل علمدن برجماعت انکار ایدوب بوکا ایسه اوزلرنچه فرعی مسئله‌لر بناء ایتمشلر.

*) فاما المرأة فلا تعطی (زکاتها) لزوجها فی قول ابی حنیفة و فی قول ابی یوسف ومحمد تعطیه. مبسوط الامام السرخسی ج ۳، بیت ۱۱.

٣) «فقیر»، آیتده آچیق و مستقل اولەرق ذکر ایدلدیکی حالده حنفیلر «غارم» و «سبیل الله» مصداق اولەچق مصرفلرك فقیر اولمقلرینی شرط ایلمشلردر (*.

٤) حضرت ابوبکر زماننده و برمادیکندن استدلال ایدرك حنفیلر «مؤلفة قلوب» مصرفی بتون اصلندن ساقط اولدیغنی دعوی ایلرلر. باشقەلر ایسه بوڭا قارشو: «حضرت ابوبکرك ویرمادیکی آنلرك ساقط اولدیغینه دگل بلـکه مذکور عصرده آنلره ویرورگه حاجت کورلمادیکینه دلالت ایلر، حقیقت حالدەده حضرت ابوبکر زماننده آنلره ویررگه لزوم کورلمامشدر. اگرده بر وقت اولوب ده ویررگه لزوم کورولسه مؤلفة قلوب همیشه مصرفلردن بر مصرفدر» دیبورلر.

٥) «سبیل الله» مصرفنی عالملرك اکثری «مجاهد و محاربلر» دیه و ابو یوسف ده «منقطع الغزاة» دیه تفسیر ایتدیکاری حالده امام محمد «منقطع الحاج» دیه تفسیر ایلر. بعض عالملر ایسه: سبیل الله سوزی مطلقا الله یولی دیمك معناسندەدر، جهاد هرنه قدر الله یولی بلـکه الله یوللرینك اڭ فضیلتلوسی اولور ایسەده عام اولان بر لفظنی مادام که خصوصی صورتده دلیل اولنماز ــ تخصیص ایتمك وجهسزدر، زیرا صاحب شریعتدن منقول اولان شی ــ منقطع الغزاة و منقطع الحاج گه صدقه درست اولمق قدرسی گنه اولوب ــ سبیل الله ــ سوزینی بونلر ایله تخصیص ایتدیکی منقول دگلدر. اوشبو سببدن ــ سبیل الله ــ جملەسی، اسلامی تقویه ایدرگه سبب اولمق شرطی ایله جمیع وجوه خیرنی شاملدر، بناءً علیه زکات ماللری ایله کوپر و مسجدلر بنا ایتمك، علم گه خدمت ایدوچی

*) هدایه. ج ۲. بیت ۱۷-۱۸.

Из фондов Российской национальной библиотеки

عالملرنی تربیه ایلمك اسلام مملکتلرنك کوپیوست و صوغش کمه‌لری صالمق کبی عمومی فائده‌لره صرف ایلمك جائزدر » دیبورلر.

عصرمزده اولان اهل علمدن بری: «سبیل الله ــ سوزی مجاهدلرنی، حاجیلرنی شامل اولدیغی کبی مدرسه و خسته خانه‌لرنی، حرب اسبابی و فلوتلر کبی مصالح عامه‌نك کلیسینی شاملدر!» دیبور.

«سبیل الله» سوزی قرآن شریفده آلتمش اورنده و جناب الهه راجع اولان ضمیره اضافه ایدلنوب «سبیله» سوزی اون اورنده، پیغمبرلر طرفندن جناب الهه اولان خطابلر حکایت ایدلمك اوزره «سبیلك» اوشنداق متکلم ضمیرینه اضافه ایله «سبیلی» ایکیشار اورنده ذکر ایدلمش و عمومیتله هر برندن ــ خیرلی اشلر ــ قصد ایدلدیکی آکلاشلور. اوشبو جهتدن قرآن شریف عرفنده «سبیل‌الله» سوزی ایمان و آنك اهلنی تقویه ایتمکدر، دیبولسه براق سوز اولماز. اهل لغت بونی شوبله آکلامشدر. حتی ابو یوسف کندیسی ده: « الطاعات کلها فی سبیل الله تعالی و لکن عند اطلاق هذا اللفظ المقصود بهم الغزاة عندالناس (* » دیه عرف قرآن ایله دگل بلکه اوزینك اجتهادی سببندن عرف ناسنی ترجیح ایلمشدر. بوندن باشقه ابو یوسف ایله محمد حضرتلری عام اولان بر کلمه‌نك بعض مصداقلرینی کوستروب، کندیلری کوسترمش مصداقلردن باشقه‌لرینی مصرفلقدن اخراج ایتدیکلری بزلره معلوم اولمادی.

*) المبسوط للامام السرخسی رحمه الله. ج ۳، بیع ۱۰.

Из фондов Российской национальной библиотеки

«سبیل الله» سوزینه ایمان و اسلام تقویه‌سینه سبب یاخود بتون مصالح عامه داخل اولور ایسه اول وقت روسیه اسلاملری آراسنده اولان «جمعیت خیریه»لر خزینه‌لرینه، طوغریدن طوغری واجب صدقه‌لری تاپشرمق جائز اولور. زیرا بو مصرفده تملیک ایچون دیدیکلری لام یوقدر.

«سبیل الله» حقنده سوز سویلادیکلری وقت ابو یوسف و محمد، امام شافعی و مالک هم باشقه مجتهدلرنک تیللرنده مکتبلر و مدرسه‌لر، مسجدلر و کوپرلر، شاکردلر یورمادیکینه استغراب و تعجب ایدنلر وار. واقعا کوز اوکمزده متقدمین و متأخرین آثارندن خیلی شیلر طورر ایسه‌ده مذکور مجتهدلردن بویله بر سوز نقل ایدلدیکی کورلماز.

بونک سببی بوکونکی روشلرده آنلر عصرنده مکتبلر و مدرسه‌لر اولنمادیغی، تحصیل ایچون‌ده شاگردلرک مخصوص برلرده یغولوب طورمادقلریدر. حتی امام ذهبی، اسلام دنیاسنده الک ایلک تأسیس ایدلان مدرسه تاریخنی بشنچی قرن هجریده اولمق اوزره کوسترر. ذهبینک بو خبری خواه درست اولسون و خواه اولماسون، امام محمد و مالک عصرلرنده بو عصرده اولان مکتبلر، مدرسه‌لر روشنده درسخانه‌لر اولمادیغی معلومدر. اولنمامش شیلرک تیللرگه کر- میه‌چکی طبیعدر. مسجدلر و کوپرلر ایچون بو وقتلرده زکاتدن باشقه خزینه‌لر کوب اولنور ایدی.

٦) «ابن سبیل» تفسیرنده اهل علم جزئی بر اختلاف ایتدیکلری صوک بوندن مراد «مسافر»در دیدیکلرنده طانمزه کوره متفقلردر. فقط معاصرلرمزدن بر ذات: «ــ ابن سبیل ــ دن

Из фондов Российской Национальной библиотеки

مراد بوللره اوراملره تاشلاندق بالالردر ، نسبت ایدلنورگه آتا و- آنالری ، قوم و قبیله‌لری معلوم اولمادیغندن اورام و یولدن تابلمق مناسبتی ایله ــ ابن سبیل ــ دیه تعبیر ایدلنورلر ، بناءً علیه زکات خزینه سندن ، تاشلاندق و تابلمق بالالرنی تربیه ایدرگه ، اگرده « ابن سبیل » سوزندن قطعی روشده بونلری اراده قیلمق ممکن اولمازسه اول وقت بوبله بالالری « ابن سبیل » عمومینه کرگزرگه تیوشلی » دیه در . اوشبو ذات کندیسی عرب عالمی و عرب اوغلی اولدیغی جهتدن عرب لغتی حقنده بونك ایله دعوالاشورغه حقمز یوق . بلکه اوزی کبی عرب اوغلی عرب و عالم اوغلی عالم قارشو کلوب منازعه ایتسه ایدر. فی الواقع آیت شریفه‌ده اولان مصرفلرك دورتیسی ملك ایچون دیدیکلری لام ایله استعمال ایدلوب ده قالان دورتیسنك آندن مجرد اولنمه سنده برحکمت اولور . بو ایسه اولگی دورت صنف فردلاری زکات مالینی ملك جهتنچه و- آندن قالانلری‌ده مصالح عامه اولمقلری جهتنچه فائده‌لنه چکلرینه اشارت اولسه کرك . بناءً علیه « سبیل الله » کلمه‌سینه عطف ایدلن « ابن سبیل » هم مصالح عامه جمله‌سینه داخل مصرفلردن اولور . یوقسه بو سوز « مسافر » گه خاص اولوب‌ده تملیك هم شرط ایدلسه ایدی « سبیل الله » ه دگل بلکه « الفقراء » کلمه‌سینه عطف ایدلمش اولور ایدی . « ابن سبیل » نك لقیط غه اولان دلالتی مسافرگه اولان دلالتندن کوچلیراکدر ، شونك ایچون « سبیل الله » قبیلندن « ابن سبیل » ی هم مصالح عامه گه حمل ایتمك تیوشلیدر . *) امام مالك حضرتلرندن : « اوشبو مصرفلرك

*) بوبحث تمامی ایله « المنار » دن آلنمشدر . ج ۸، بیت ۷۳۵—۷۳۶ .

Из фондов Российской национальной библиотеки

قانغیسی مهم کورلور اولسه ، زکات شوکا صرف ایدلنور ، احتمال که: برزمانك بو مصرفلردن بعضیلرینك اهمیتی آزالور و بعضیلرك ده آرتور و ایکنچی بر زمانده احتمالکه: اش عکسینه چویرلور ، بو سوزی بن علم اهللرندن ایشتدم » دیدیکی مرویدر .

بو سوزلردن آلنه‌چق فائده شولدرکه : علم اهللری زکات مسئله‌سینی امتك حیات اجتماعیه‌سینه موافق روش ایله حل ایدرگه غیرت ایتمشلردر . یوقسه مصرفلرك مسلمان ومطلقا زوجیت عقدندن خالی اولمقن شرط ایتمازلر ایدی . بو صوك مسئله حقنده اجماع اولدیغی منقول ایسه‌ده ، ناقللر خبرینه کوره مذکور اجماع ایر طرفندن خاتونینه ویرلمك درست دگللـگی حقنده اولوب ، خاتون طرفندن ایرینه ویرلمك جائز دگل ایدیکی طوغروسنده دگلدر .

آلتنچی ملاحظه

زیمستوا و شهر اداره‌لری خزینه لرندن ویرله‌چك اعانتلرنی اسلام مکتبلرینه و دینی مدرسه‌لره قبول ایتمکنی شریعت اسمندن منع ایدنلر وار ایدیکی معلوم . بونلرك دلیللری ایسه : « مذکور خزینه‌لرده صبیلر و یتیملر حقلری وار ، شول جهتدن بونك ایله منفعتلنمك درست دگل » دیمکدن عبارتدر . حقیقت حالده زیمستوا و شهر اداره‌لری خزینه لرنده یتیملر و صبیلر حقلری وارمیدر ؟

زیمستوا خزینه‌سی حکومت طرفندن برگه صالنمشدر . الك ایله ملك ایدلدیکی و یاکه نیچوك اولسه ده فائده‌لنمك حقی ویرلدیکی وقت زیمستوا نالوغنی اداء ایتمك ایله شرط ایدلمشدر . میراث قالسه

وصاتلمسه میراثلغی و صاتلوی اوشبو شرط ایله تصدیق ایدلنور. بو- ندن باشقه زیمستوا تالوغی برنی تعبیر ایچون اولور. شول تالوغ ویرلمادیکی تقدیرده برلر خراب و بر باد حالده قالور. مثلا بابای اویازی « شریپ » آولی برینک هر بر دیساتنه سی سنوی ایکیوز صوم فائده کتورر ایسه بو فائده یوللرنک یخشیلغی و کوپرلرنک توزوکلگی ، پوچته و تیلغرافلرنک منتظم اولدیغی سببندندر. بو شیلر اولماسه ایدی مذکور دیساتنه یوز صوملق ده محصول کتوره آلماز بلکه صاتار اورن اولمادیغی سببلی تیرس اولوب قالور ایدی. مذکور برنک معمورلگینه کوپرلر، یوللر نه قدر یاردم ویرر اولسه خلقنک سلامتلکی، علم و فهملی اولمقلغی و سائر حاللر شول درجه ده یاردم ویرر.

یتیم ملکی اولان بر دیساتنه بر ۵ تین ۱۰ تین تالوغ تولامک سببندن یوز صوم فائده آلور اولسه، بونک نه برنده یتیم حقی اولور؟

شهر اداره سی خزینه سینه ییغولمش بایلقلارهم اوشبو قبیلدندر ایکنچیدن شهر اداره سی و زیمستوا خزینه لرینه ییغولمش بایلق. کیمدن آلنسه ده آلنسون ویروچیلرنک ملکلرندن تمام چیقمشدر. بو برلرده اولان آقچه هیچ کیمک خصوصی یاکه مشترک ملکی اعتبار ایدلماز. بونلر مصالح عامه گه صرف ایدلمک شرطی ایله حکومت حمایه سنده اولان خزینه لردر.

شهر و زیمستوا اداره لری طرفندن صالنمش کوپرلردن ، یوللردن یورمکنی و عموما فائده لنمکنی شریعت اسمندن حرام کورمادیکاری حالده یالگز مکتب و مدرسه ایچون فائده لمکنی

Из фондов Российской Национальной библиотеки

حرام کورمکنی نه کبی وجهلر واردر؟ حالبوکه علم و دین اوقومق طوغروسنده اولان ضرورت، کوپر و یوللر ضرورتندن کوب درجه‌ده کوچلیدر.

فقط شهر اداره‌لرندن و زیمستوا خزینه‌لرندن بزم ملی ودینی مکتبلرمز ایچون کفایت ایدرلک قدر اعانت ویرلوب طورلمق احتمالی یوقدر. شونک ایچون خیاللر ایله آلدانوب طورمق یرینه فرصتلری غنیمت بیلوب بو طوغروده جدی بر اش کوسترمک ممکن اوله‌چقمیدر، یوقمیدر؟

کیله‌چکده اولاچق عمومی اوقو نظاملرینی اهل اسلام اوزلری بر قدر اجتهاد ایدوب بالالرینک دینی و ملی علملرینی لازم درجه‌ده اوقورلق صورتده ترتیب ایتدرور اولسه‌لر الک بیوک موفقیت عد ایدلنور، شوندن باشقه فائده‌لی بر اش چیقاچغی شمدی مأمول دگلدر. مأمول خلافینه بر شی اولور ایسه بر دیه‌چک یوق. خاطرلره کلمه‌گان اشلردن کوبلر کوز اوکلرینه کلوب طوررلر.

«رضاء الدین بن فخر الدین».

Из фондов Российской национальной библиотеки

فهرست

	بيت
مكتب و مدرسه‌لر حقنده سؤاللر	٩
سامار شهرنده جمعيت معلمين جوابى	١٢
بارناول شهرنده امام محمد نجيب جوابى	١٤
قوما قريه‌سنده ملا ذكى جوابى	١٧
اوفا شهرنده ضياء الدين الكمالى جوابى	٢٠
بوا شهرنده عبدالرحمن سعيدوف جوابى	٢٨
سراج اميرى جوابى	٣٣
آدم قريه‌سنده امام محمد جوابى	٣٦
مصرده اولان روسيه‌لى شاكردلر جوابى	٤٠
مطيع الله افندى ملاحظه‌سى وانتقادى	٤٥
اوشبو مسئله‌گه عائد ملاحظه‌لر	٤٩
برنچى ملاحظه، خلقمزنڭ مكتب مسئله‌لرينه اهميت ويرمكلرى	«
ايكنچى ملاحظه، عمومى صورتده دين درسلرى اوقومق	٥٠
اوچونچى ملاحظه، مكتبلرنى اصلاح	٥٢
دورتنچى ملاحظه، مكتب و مدرسه‌لر ايچون آقچه تابمق	٥٣
بشنچى ملاحظه، زكات مصرفلرى و مكتبلر	٥٤
آلتنچى ملاحظه، زيمستوا و شهر خزينه‌لرينڭ اعانتلرى	٦١

Инв. № 14917.

Из фондов Российской национальной библиотеки

Татар.
3-4624.